

**Pirkanmaan
hyvinvointialue**

**Pirkanmaan hyvinvointialueen
vammaispoliittinen ohjelma**

Vammaispoliittisen ohjelman valmistelutyöryhmä

Tuulikki Parikka, vammaispalvelut (puheenjohtaja)

Milja Koljonen, ikäihmisten ja vammaisten yhteiset palvelut

Katri Nieminen, ikäihmisten palvelut

Marja Olli, lasten, nuorten ja perheiden palvelut

Minna Talonen, avopalvelut (25.3.2025 saakka)

Kimmo Topi, strateginen ohjaus

Tuija Kaivanto, vammaisneuvosto (varapuheenjohtaja)

Milla Ilonen, vammaisneuvosto

Kristiina Kantola, vammaisneuvosto

Ulla Konkarikoski, vammaisneuvosto

Milla Lindh, vammaisneuvosto

Kari Pajarinen, vammaisneuvosto

Riitta Palomäki, vammaisneuvosto

Sirpa Virtanen, vammaisneuvosto

Arto Lampinen, monipalveluvaliokunta

Manta Tolvanen, monipalveluvaliokunta

Markku Virkamäki, monipalveluvaliokunta

Riikka Piironen, järjestö- ja osallisuuskoordinaatio (22.1.2025 lähtien)

Jaana Larimo, sairaalapalvelut/apuvälinekeskus (26.2.2025 lähtien)

Saija Mäkinen, avopalvelut (26.3.2025 lähtien)

Anu Kallio, järjestö- ja osallisuuskoordinaatio (tr. sihteeri / ohjelman kirjoittaja)

Muut valmisteluun osallistuneet / kommentoineet

Pirkanmaan hyvinvointialueen palvelulinjat / VAMPO-kyselyyn vastanneet yksiköt

Vammaispalvelujen kehittämispäällikkö Liisa Lindberg

Pirkanmaan hyvinvointialueen vammaisneuvoston jäsenet

Pirkanmaan hyvinvointialueen vanhusneuvoston jäsenet

Pirkanmaan hyvinvointialueen nuorisovaltuuston jäsenet

Pirkanmaan hyvinvointialueen monipalveluvaliokunta

Sisällys

Tiivistelmä	3
1. Esipuhe	3
2. Johdanto	5
3. Lainsäädäntö.....	7
3.1 Kansalaisten yhdenvertaiseen kohteluun liittyvät säädökset	7
3.2 Vammaispalvelulaki	11
3.3 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista	12
4. Vammaispolitiikka ja strategiatyö.....	13
4.1 Vammaispolitiikan valtakunnalliset linjaukset	13
4.2 Vammaispolitiikka Pirkanmaan hyvinvointialueen strategiassa	16
4.3 Vammaisten huomioiminen hyvinvointialueen suunnitelma-asiakirjoissa	17
5. YK:n vammaissopimuksen keskeiset artikkelit	22
5.1 Itsenäinen elämä	22
5.2 Terveys.....	23
5.3 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus	25
5.4 Osallisuus ja osallistuminen	28
5.5 Itsemääräämisoikeus	29
5.6 Esteettömyys ja saavutettavuus.....	32
5.7 Vammaistietoisuus.....	34
5.8 Vammaisten palvelut.....	35
6. Vammaisten oikeuksien huomioiminen asiakastyössä	37
6.1. VAMPO-kysely.....	37
6.2. Palvelulinjojen vastaukset.....	37
6.2.1 YK:n vammaissopimuksen ja peruskäsitteiden tuntemus.....	37
6.2.2 Vammaisten erityistarpeiden huomioiminen asiakasprosesseissa	38
6.2.3 Palvelujen toimintaympäristön esteettömyys.....	39
6.2.4 Palvelujen saavutettavuus ja viestintä.....	41
6.2.5 Vammaisten asiakkaiden kohtaaminen	42
6.2.6 Järjestöyhteistyö ja vammaistietoisuuden lisääminen	43
6.3. Palvelulinjojen esittämiä kehittämissuhteita.....	44
7. Yhteistyö vammaisia edustavien sidosryhmien kanssa	45
8. VAMPO-ohjelman valmistelutyöryhmän toimenpidesuosituksukset	46
9. Ohjelman toimeenpano, seuranta ja päivitys	50
10. Viestintä	50
11. Lopuksi.....	51
Liitteet	52

Tiivistelmä

Pirkanmaan hyvinvointialueen vammaispoliittinen ohjelma (VAMPO) on ensimmäisiä eri hyvinvointialueilla laadittuja vammaispoliittisia ohjelmia. Ohjelman tarkoituksena on tehdä YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimus tunnetuksi hyvinvointialueen kaikissa toiminnoissa ja palveluissa.

Suomi ratifioi yleissopimuksen lisäpöytäkirjoineen vuonna 2016. Samalla Suomessa sitouduttiin noudattamaan yleissopimusta ja edistämään vammaisten henkilöiden tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta. Yleissopimus turvaa vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti samat oikeudet kuin muillekin kansalaisille. Kyseessä on lakiin rinnastettava valtiosopimus, joka velvoittaa viranomaisia kaikessa toiminnassaan noudattamaan sopimuksen sisältöjä.

VAMPO-valmistelutyöryhmä selvitti YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen sisällön tuntemusta ja edistämisen toimenpiteitä hyvinvointialueen palveluissa ja antoi toimenpide-esityksiä vammaisten henkilöiden oikeuksien edistämiseksi.

Yleissopimuksen artikla 3 sisältää vammaisten oikeuksien pääperiaatteet, jotka jokaisen hyvinvointialueen työntekijän ja päätöksentekijän/luottamushenkilön tulee työssään tuntea ja noudattaa:

- vammaisten henkilöiden synnynnäisen arvon, yksilöllisen itsemääräämisoikeuden ja riippumattomuuden kunnioittaminen, mukaan lukien vapaus tehdä omat valintansa
- syrjimättömyys
- täysimääräinen ja tehokas osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan
- erilaisuuden kunnioittaminen ja vammaisten henkilöiden hyväksyminen osana ihmisten moninaisuutta ja ihmiskuntaa
- mahdollisuuksien yhdenvertaisuus
- esteettömyys ja saavutettavuus
- sukupuolten välinen tasa-arvo
- vammaisten lasten kehittyvien kykyjen ja sen kunnioittaminen, että heillä on oikeus säilyttää identiteettinsä

1. Esipuhe

Pirkanmaan hyvinvointialueen vammaispoliittisen ohjelman (VAMPO) taustalla on hyvinvointialueen vammaisneuvoston 8.2.2024 tekemä ja monipalveluvaliokunnan kannattama aloite. Aloitteessa todettiin, että hyvinvointialueelle tulisi laatia vammaispoliittinen ohjelma, jonka tavoitteena on varmistaa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen kohtelun toteutuminen sekä edistää YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen¹ ja sen valinnaisen pöytäkirjan mahdollistaman vammaisten henkilöiden oikeuksien komitean² antamien suositusten noudattaminen Pirkanmaan hyvinvointialueella.

Ohjelman valmistelutyöryhmää koskeva päätös³ tehtiin marraskuussa 2024. Vammaispoliittisen ohjelman tavoitteeksi asetettiin lisätä hyvinvointialueella tietoisuutta YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksesta ja sen juridisesta velvoittavuudesta sekä edistää palveluissa vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden, osallisuuden ja esteettömyyden toteutumista.

Vammaispoliittinen ohjelma on syntynyt monialaisen yhteistyön tuloksena. Kiitämme kaikkia osapuolia, jotka ovat olleet mukana valmistelun eri työvaiheissa keväällä 2025 ja tuoneet asiantuntemustaan osaksi ohjelman laatimista.

¹ YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista
<https://www.finlex.fi/fi/valtiosopimukset/sopimussarja/2016/27>

² Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/vammaisten-henkiloiden-oikeudet/yk-n-vammaisyleissopimus/vammaisten-henkiloiden-oikeusie/>

³ Pirkanmaan vammaispoliittisen ohjelman valmistelutyöryhmä [Pirkanmaan hyvinvointialueen vammaispoliittisen ohjelman valmistelutyöryhmän nimeäminen](#) | [Pirkanmaan hyvinvointialue](#)

2. Johdanto

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sen valinnainen pöytäkirja ratifioitiin Suomessa vuonna 2016⁴. Ratifioinnin myötä Suomi sitoutui varmistamaan vammaisten ihmisten täysimääräiset ihmisoikeudet ja perusvapaudet sekä edistämään niiden toteutumista. Sopimus on oikeudellisesti sitova kansainvälinen asiakirja. Valtiosopimuksena se velvoittaa kaikkia asiakirjan hyväksyneiden maiden osapuolia varmistamaan, että mm. viranomaiset ja laitokset toimivat sopimuksen sisältöjen mukaisesti (artikla 4).

YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimus on osa sitä lakia, jota perustuslain 2 §:n 3 momentissa säädetyn oikeusvaltioperiaatteen mukaan on tarkoin noudatettava kaikessa julkisessa toiminnassa. Perustuslain 22 § myös velvoittaa julkisen vallan lukuun laskettavat tahot, kuten viranomaiset, tuomioistuimet ja muut julkisen vallan toimijoihin laskettavat elimet noudattamaan tätä sopimusta.

Johtavana periaatteena YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksessa on syrjinnän kieltö⁵. Sopimuksessa ja sen valinnaisessa pöytäkirjassa⁶ korostetaan velvollisuutta edistää vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuutta yhteiskunnassa ja tukea heidän vaikutusmahdollisuuksiaan itseään koskevissa asioissa. Sopimuksen pääperiaatteisiin kuuluvat yksilön itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen, syrjimättömyys ja yhdenvertaisuus,

⁴ Vammaisten oikeuksien yleissopimuksen ratifiointiin liittyvät säädökset <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2016/398?language=fin> sekä <https://www.finlex.fi/fi/valtiosopimukset/sopimussarja/2016/26>

⁵ <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/vammaisten-henkiloiden-oikeudet/yk-n-vammaisyleissopimus/>

⁶ YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista ja sopimuksen valinnainen pöytäkirja. Suomen YK-liitto. 2015. https://www.ykliitto.fi/sites/ykliitto.fi/files/vammaisten_oikeudet_2016_net.pdf

vammaisten henkilöiden osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan, esteettömyys ja saavutettavuus, sukupuolten välinen tasa-arvo, vammaisten lasten oikeuksien kunnioittaminen sekä ihmisten erilaisuuden kunnioittaminen osana yhteiskunnan moninaisuutta.

Suomessa kullekin hallituskaudelle on laadittu kansallinen toimintaohjelma YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen täytäntöön panemiseksi. Nykyinen toimintaohjelma on voimassa vuosille 2023–2027⁷. Siinä on määritelty toimenpiteet, joilla sopimuksen täytäntöönpanoa edistetään kansallisesti eri hallinnonaloilla. Täytäntöönpanon yhteystahoina toimivat ulkoministeriö (UM) ja sosiaali- ja terveysministeriö (STM). Toimintaohjelman sisältöjä valmisteltaessa kuultiin vammaisjärjestöjen ja muiden sidosryhmien näkemyksiä keskeisistä asioista, joita ohjelmassa tulee nostaa esille. Toimintaohjelman toteutumisen seurannasta vastaa asetuksella⁸ määrätty valtiollinen koordinaatioelin, vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE⁹.

Pirkanmaan hyvinvointialueen vammaispoliittisessa ohjelmassa avataan kansalaisten yhdenvertaisuuteen liittyvää säädöspohjaa sekä vammaispolitiikan periaatteita ja keskeisiä artikloita YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksesta. Vammaispoliittisessa ohjelmassa on mukana otteita vammaisten henkilöiden ja heidän läheistensä kokemuksista ja näkemyksistä vammaisten erityistarpeiden ja oikeuksien huomioimisesta eri tilanteissa. Hyvinvointialueen palvelulinjoille keväällä 2025 toimitetun otoksellisen kyselyn avulla on muodostettu yleiskuvaa niistä toimenpiteistä, joita hyvinvointialueella tällä

⁷ YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2023-2027 [Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen: YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2023–2027 - Valto](#)

⁸ Valtioneuvoston asetus vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunnasta. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/2016/908>

⁹ VANE <https://vane.to/vanen-esittely>

hetkellä tehdään esteettömyyden, saavutettavuuden ja vammaisten yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Vammaispoliittinen ohjelma sisältää lopuksi VAMPO-valmistelutyöryhmän toimenpidesuosituksen, millä tavoin vammaisten oikeuksia tulee edistää Pirkanmaan hyvinvointialueella ja miten niiden toteutumista voidaan seurata.

Ohjelman tekstiosuuksissa käytetään luettavuuden vuoksi kappaleesta 3.3 eteenpäin YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksesta lyhennettä ”YK:n vammaissopimus”.

3. Lainsäädäntö

3.1 Kansalaisten yhdenvertaiseen kohteluun liittyvät säädökset

Suomen perustuslaki¹⁰ määrittää yksilön ja julkisen vallan välisen suhteen ja sisältää säännökset julkisen vallan käytön periaatteista.¹¹ Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Lapsia tulee kohdella tasa-arvoisesti yksilöinä ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Perustuslaki turvaa oikeuden välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon sekä velvoittaa julkista valtaa turvaamaan jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveystalvet.

Yhdenvertaisuuslaissa¹² säädetään kansalaisten yhdenvertaisuudesta, syrjinnän ehkäisystä ja syrjinnän kohteeksi joutuneen oikeusturvasta. Viranomaisen on

¹⁰ Suomen perustuslaki 11.6.1999/731. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

¹¹ Perustuslaki kaiken lainsäädännön perustana: <https://oikeusministerio.fi/perustuslaki>

¹² Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325. [Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014 - Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX®](#)

arvioitava, miten sen toiminta vaikuttaa eri väestöryhmiin ja miten yhdenvertaisuus toteutuu sekä ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Yhdenvertaisuuslaki kieltää välittömän ja välillisen syrjinnän¹³.

Yhdenvertaisuuslain 9 §:ssä määritellään ns. **positiivinen erityiskohtelu**¹⁴. Positiivisen erityiskohtelun oikeutuksesta säädetään yhdenvertaisuuslain 11 pykälässä. Pykälät antavat mahdollisuuden erityistoimenpiteille, jos kohtelulla on perus- ja ihmisoikeuksien kannalta hyväksyttävä tavoite ja keinot tavoitteen saavuttamiseksi ovat oikeasuhtaisia. Positiivisessa erityiskohtelussa on kyse oikeasuhtaisesta erilaisesta kohtelusta, jonka tarkoituksena on vammaisten henkilöiden tosiasiallisen yhdenvertaisuuden edistäminen.

Yhteiskunnassa heikommassa asemassa olevien henkilöiden tukeminen voi olla perusteltua, vaikka heikomman aseman ei voida osoittaa johtuvan syrjinnästä. Toimenpiteiden oikeasuhtaisuutta arvioidaan aina tapaus- ja tilannekohtaisesti. Positiiviset erityistoimet ovat väliaikaisia ja positiivinen erityiskohtelu on mitoitettava kestoaltaan ja laajuudeltaan. Positiivista erityiskohtelua voi olla esimerkiksi, että kunta myöntää alennuksia terveyskeskus- ja liikuntaharrastusmaksuista taloudellisesti heikossa asemassa oleville henkilöille.

Kohtuullinen mukautus¹⁵ tarkoittaa vammaisen henkilön yksilöllisten tarpeiden perusteella tehtäviä järjestelyjä. Yhdenvertaisuuslain 15 §:ssä todetaan, että viranomaisen, koulutuksen järjestäjän, työnantajan sekä tavaroiden ja palvelujen tarjoajan on tarvittaessa tehtävä kohtuullisia mukautuksia vammaiselle henkilölle.

¹³ Välitön ja välillinen syrjintä. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja/vammaisuus-yhteiskunnassa/yhdenvertaisuus-ja-syrjinta>

¹⁴ Positiivisen erityiskohtelun käsite ja sisältö. [Positiivinen erityiskohtelu | Yhdenvertaisuusvaltuutettu](#)

¹⁵ Kohtuullisen mukautuksen käsite ja sisältö. [Vammaiselle henkilölle tarkoitetut kohtuulliset mukautukset on ymmärrettävä yleistä käsitystä laajemmin | Yhdenvertaisuusvaltuutettu](#)

Tämä voi tarkoittaa pieniä järjestelyjä ja toimenpiteitä, mutta myös viranomaisten myöntämien palvelujen sisältöjä. Kouluissa ja oppilaitoksissa kohtuullisia mukautuksia ovat esimerkiksi luokkatilaan järjestetyt tarpeelliset apuvälineet. Työelämässä kohtuullinen mukautus voi olla työpisteen muokkaamista työntekijälle sopivaksi tai erilaisten työmenetelmien käyttöön ottamista. Kohtuullisen mukautusten tarvetta tulee aktiivisesti arvioida¹⁶. Arvioinnin ja mukautusten laiminlyönti voi olla yhdenvertaisuuslaissa kiellettyä syrjintää.

Tasa-arvolain¹⁷ tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä. Viranomaisten odotetaan kaikessa toiminnassaan edistävän sukupuolten välistä tasa-arvoa tavoitteellisesti ja suunnitelmallisesti. Valtioneuvosto on nimennyt yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan¹⁸, joka itsenäisenä ja riippumattomana oikeusturvaelimenä valvoo yhdenvertaisuuslain ja tasa-arvolain noudattamista.

Suomen hallituksen tasa-arvo-ohjelmassa vuosille 2024-2027¹⁹ on nostettu yhdeksi tavoitteeksi työelämässä esiintyvien syrjivien käytäntöjen ja rakenteiden poistaminen vammaisten henkilöiden kohdalla. Valtioneuvosto ja ministeriöt

¹⁶ Yhdenvertaisuuden arvioinnin työkalu. Finlex-julkaisut. [Mitä arvioidaan? | Yhdenvertaisuuden arviointi](#)

¹⁷ Laki naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta 8.8.1986/609. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860609>

¹⁸ Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta. [Etusivu - Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta](#)

¹⁹ Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2024-2027. Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisuja 2025:1. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165995/STM_2025_1_J.pdf

seuraavat tasa-arvon toteutumista mm. EU:n tuottamien tilastotietojen pohjalta²⁰. Lisäksi Tilastokeskus julkaisee säännöllisesti tasa-arvoraportteja²¹.

Esteettömyysdirektiivi²² tukee kaikkien, erityisesti vammaisten henkilöiden itsenäisen asioinnin ja osallistumisen mahdollisuuksia YK:n vammaissopimuksen mukaisesti. Direktiivi kohdistuu tieto- ja viestintätekniikan tuotteisiin ja palveluihin, ja koskee sekä julkisia että yksityisiä palveluja. Direktiivin voimaantulo tuo muutoksia myös voimassa oleviin lakeihin, mm. hätäkeskuslakiin²³. Esteettömyysvaatimukset yhtenäistyvät koko EU:n alueella ja säännösten soveltaminen alkaa kesällä 2025.

Saavutettavuusdirektiivi²⁴ tuli voimaan vuonna 2016. Direktiivissä korostetaan vammaisten ja heitä edustavien järjestöjen kuulemista saavutettavuuteen liittyvissä asioissa. Saavutettavuuden arvioinnissa noudatetaan neljää periaatetta, jotka ovat havaittavuus, hallittavuus, ymmärrettävyys ja toimintavarmuus. Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta²⁵ velvoittaa julkista sektoria ja osaa yksityisen ja kolmannen sektorin organisaatioista noudattamaan saavutettavuuden vaatimuksia²⁶. Palveluntarjoajan on varmistettava digitaalisten palvelujensa sisältöjen havaittavuus ja ymmärrettävyys sekä käyttöliittymien ja navigoinnin

²⁰ Tasa-arvo. Sosiaali- ja terveysministeriö. Tiedote 10.12.2024. [Suomi kahdeksantena EU-maiden tasa-arvovertailussa - Valtioneuvosto](#) ja tasa-arvoindeksi [Finland | Index | 2024 | Gender Equality Index | European Institute for Gender Equality](#)

²¹ Sukupuolten tasa-arvo Suomessa 2025. Tilastokeskus. [Sukupuolten tasa-arvo Suomessa 2025](#)

²² Esteettömyysdirektiivi. [Esteettömyysdirektiivi helpottaa itsenäistä asiointia - Valtioneuvosto](#)

²³ Hätäkeskuslaki 20.8.2010/692. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2023/20230438#Pidm46263583160416>

²⁴ EU:n saavutettavuusdirektiivi. [Direktiivi - 2016/2102 - EN - EUR-Lex](#)

²⁵ Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta 15.3.2019/306. [Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta 306/2019 - Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX ®](#)

²⁶ Digipalvelulain saavutettavuusvaatimukset [Digipalvelulain vaatimukset toimijoille | Saavutettavuusvaatimukset](#)

hallittavuus ja toimintavarmuus. Traficom²⁷ valvoo saavutettavuusvaatimusten toteutumista. Valvonta laajenee kesällä 2025 kattamaan EU:n esteettömyysdirektiivin mukaiset digitaaliset tuotteet ja palvelut.

Esteettömyydestä ja saavutettavuudesta on kirjaukset myös laissa sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä (612/2021)²⁸. Järjestämislain mukaan hyvinvointialueen on turvattava järjestämisvastuullaan olevien sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen esteettömyys ja saavutettavuus. Palvelustrategiassa hyvinvointialueen tulee asettaa tavoitteet sille, miten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut toteutetaan ottaen huomioon hyvinvointialueen asukkaiden tarpeet, paikalliset olosuhteet, palvelujen saatavuus ja saavutettavuus sekä kustannusvaikuttavuus.

3.2 Vammaispalvelulaki

Uusi vammaispalvelulaki (675/2023)²⁹ tuli voimaan 1.1.2025. Kyseessä on erityislaki, joka koskee vammaisia henkilöitä, jotka tarvitsevat vamman tai sairauden aiheuttaman pitkäaikaisen fyysisen, kognitiivisen, psyykkisen, sosiaalisen tai aisteihin liittyvien toimintarajoitteiden vuoksi välttämätöntä apua tai tukea tavanomaisessa elämässä. Vammaispalvelulakia sovelletaan silloin, kun muussa

²⁷ Liikenne- ja viestintävirasto Traficom. Saavutettavuus. [Saavutettavuusvaatimukset | Saavutettavuusvaatimukset](#)

²⁸ Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 29.6.2021/612. [Laki sosiaali- ja terveydenhuollon... 612/2021 - Ajantasainen lainsäädäntö - FINLEX ®](#)

²⁹ Vammaispalvelulaki 14.4.2023/675. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2023/20230675>

lainsäädännössä tarkoitetut palvelut eivät ole vammaisen henkilön yksilöllisen palvelutarpeen ja edun kannalta sopivia ja riittäviä.

Palvelut myönnetään yksilöllisen tarpeen perusteella ja ne perustuvat laajaan asiakassuunnitelmaan, joka tehdään yhdessä asiakkaan kanssa. Vammaispalvelulailla ei ole tarkoitus korvata eri elämänvaiheissa tarvittavia yleislakien mukaisia palveluita. Ensisijaisesti vammaisten henkilöiden palvelut järjestetään sosiaalihuoltolain (1301/2014), terveydenhuoltolain (1326/2010), ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain (980/2012), varhaiskasvatuslain (540/2018), perusopetuslain (628/1998) tai muun ensisijaisen lain perusteella.

Vammaispalvelulain toimeenpanossa Sosiaali- ja terveysministeriö korostaa palveluiden monipuolista käyttöönottoa ja uusien toimintamallien kehittämistä muun muassa asumisen tuen kokonaisuudessa, liikkumisen tuessa ja vammaisten lasten palveluissa. Vammaispalvelulakia sovellettaessa pidetään tärkeänä, että tehdyt toimenpiteet ovat linjassa YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kanssa ja erityisesti liittyen artikloihin 1 (vammaisuu den määritelmä), 3 (yleiset periaatteet) ja 19 (itsenäinen elämä). Ministeriö seuraa yhdessä Terveyden- ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa vammaisten oikeuksien toteutumista lain toimeenpanossa.³⁰

3.3 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista³¹

YK:n vammaissopimuksen hyväksyneet valtiot ovat sitoutuneet vahvistamaan ihmisoikeuksien ja perusvapauksien yleismaailmallisuuden, jakamattomuuden,

³⁰ Vammaispalvelulain soveltamisalan koulutus 4.3.2025. Merja Heikkonen, neuvotteleva virkamies, VANEn pääsihteeri. STM. [Vammaispalvelulain soveltamisalan koulutus - Sosiaali- ja terveysministeriö](#)

³¹ YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimus https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2#idm46263582641232

keskinäisen riippuvuuden ja yhteenkuuluvuuden sekä sen, että vammaisille henkilöille on taattava mahdollisuus perusoikeuksiin ja -vapauksiin täysimääräisesti ilman syrjintää.

Vammaisuus määritellään YK:n vammaissopimuksessa kehittyvänä käsitteenä. Määrittelyn mukaan ”vammaisiin henkilöihin katsotaan kuuluvaksi ne, joilla on sellainen pitkäaikainen ruumiillinen, henkinen, älyllinen tai aisteihin liittyvä vamma, joka vuorovaikutuksessa erilaisten esteiden kanssa voi estää heidän täysimääräisen ja tehokkaan osallistumisensa yhteiskuntaan yhdenvertaisesti muiden kanssa”.

Vammaissopimuksen ratifioineiden maiden tulee kaikessa toiminnassaan poistaa näitä esteitä sopimukseen kirjattujen periaatteiden mukaisesti. Vammaisten henkilöiden yhdenvertaiseen kohteluun sisältyy myös se, että esteettömyys ja saavutettavuus otetaan keskeisiksi tavoitteiksi fyysisessä, sosiaalisessa, taloudellisessa ja kulttuurisessa ympäristössä niin palveluissa, terveydenhuollossa, koulutuksessa, tiedottamisessa kuin viestinnässä.

YK:n vammaissopimuksen keskeisiä artiklasisältöjä avataan yksityiskohtaisesti kappaleissa 5.1-5.8

4. Vammaispolitiikka ja strategiatyö

4.1 Vammaispolitiikan valtakunnalliset linjaukset

YK:n vammaissopimuksen toimeenpanon tukena Suomessa on kansallinen toimintaohjelma 2023-2027³². Toimintaohjelman mukaan vammaispolitiikalla

³² Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen. YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2023-2027. Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisuja

tarkoitetaan kaikkia toimia, joilla vammaisten henkilöiden asemaa ja oikeuksia turvataan ja edistetään.

Vammaispolitiikan tärkeä tavoite on vammaisten henkilöiden oikeuksien valtavirtaistaminen. Vammaisyleissopimuksen mukaisesti vammaiset henkilöt tulee osallistaa heitä koskevaan päätöksentekoon ja vammaisten henkilöiden oikeudet tulee huomioida kaikilla hallinnonaloilla ja -tasoilla tehtävässä valmistelussa, päätöksenteossa, toimeenpanossa ja seurannassa. Suomen vammaispolitiikka nojaa keskeisesti YK:n vammaisopimukseen sekä EU:n vammaisten henkilöiden oikeuksien strategiaan vuosille 2021–2030³³.

Vammaispolitiikan periaatteena on vammaisten henkilöiden oikeus:

- yhdenvertaisuuteen ja syrjimättömyyteen
- osallisuuteen yhteiskunnassa ja päätöksenteossa
- itsemääräämisoikeuteen
- itsenäiseen elämään
- tarvittaviin yksilöllisiin palveluihin ja tukeen

Sosiaali- ja terveysministeriö yhteensovittaa vammaispolitiikkaa ja edistää vammaisten henkilöiden perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista omalla toimialallaan³⁴. Kaikki ministeriöt ja muut viranomaiset vastaavat vammaisten henkilöiden oikeuksien huomioimisesta omien vastuualueidensa mukaisesti. Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimii vammaisten henkilöiden

2024/31. [Oikeus osallisuuteen ja yhdenvertaisuuteen: YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimuksen kansallinen toimintaohjelma 2023–2027 - Valto](#)

³³ EU:n vammaisten henkilöiden oikeuksien strategia vuosille 2021-2030. <https://oikeusministerio.fi//1271139/eu-n-uusi-vammaisstrategia-on-tarkea-tyokalu-myo-suomessa>

³⁴ Sosiaali- ja terveysministeriö. Vammaispolitiikka. <https://stm.fi/vammaispolitiikka>

oikeuksien neuvottelukunta VANE³⁵. Sen tehtävänä on helpottaa yleissopimuksen täytäntöönpanoon liittyvää toimintaa valtionhallinnon ja yhteiskunnan eri aloilla ja tasoilla. Neuvottelukunta koostuu ministeriöiden, vammaisten henkilöiden ja heidän omaistensa, työmarkkinajärjestöjen sekä alue- ja paikallishallinnon edustajista.

YK:n vammaissopimuksen artikkelit 33 ja 34 sisältävät kirjaukset sopimuksen täytäntöönpanosta, toteutumisen seurannasta ja vammaisten henkilöiden oikeuksien komiteasta³⁶. **Vammaissopimuksen valinnainen pöytäkirja**³⁷ on tullut Suomessa voimaan 10.6.2016. Valinnaisella lisäpöytäkirjalla perustettiin myös yksilövalitusjärjestelmä. Lisäpöytäkirjassa todetaan, että vammaisilla on mahdollisuus yksilövalitusten tekemiseen vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle³⁸, jos henkilö tai henkilöryhmä katsoo sopimuspuolen loukanneen heille yleissopimuksella tunnustettuja oikeuksia. Komitea voi myös tutkia tietoja, joiden mukaan sopimuspuolen taholta näyttäisi tapahtuneen yleissopimuksen mukaisten oikeuksien vakavia tai järjestelmällisiä loukkauksia.

³⁵ Vammaisten henkilöiden oikeuksien neuvottelukunta VANE <https://vane.to/vanen-esittely>

³⁶ Valtioneuvoston asetus vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan voimaansaattamisesta sekä yleissopimuksen ja sen valinnaisen pöytäkirjan lainsäädännön alaan kuuluvien määräysten voimaansaattamisesta annetun lain voimaantulosta https://www.finlex.fi/fi/valtiosopimukset/sopimussarja/2016/27#OT4_OT33

³⁷ YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien yleissopimukseen liittyvä valinnainen pöytäkirja valitusmenettelystä. https://um.fi/yk-n-voimassa-olevat-ihmisoikeussopimukset/-/asset_publisher/vcCt60yviDdt/content/valinnainen-poytakirja-valitusmenettelysta-2006-/35732 sekä [vammaisten oikeudet 2016 net.pdf](#)

³⁸ Vammaisten henkilöiden oikeuksien komitea. <https://www.ihmisoikeuskeskus.fi/vammaisten-henkiloiden-oikeudet/yk-n-vammaisyleissopimus/vammaisten-henkiloiden-oikeusie/>

4.2 Vammaispolitiikka Pirkanmaan hyvinvointialueen strategiassa

Pirkanmaan hyvinvointialueen strategia vuosille 2023-2025³⁹ perustuu neljään kärkiteemaan, joista yksi on ”Tärkeintä on ihminen”. Kärkiteeman tavoitteeksi on asetettu ansaita asukkaiden ja yhteisöjen luottamus sekä tarjota erinomainen asiakaskokemus ja saavutettavat palvelut, joiden suunnitteluun asukkaat ja henkilöstö osallistuvat. Turvallisuus on tavoitteissa mukana jokaista hyvinvointialueen asukasta koskevana asiana. Seuraava hyvinvointialueen strategia alkavalle uudelle aluevaltuustokaudelle on valmistelussa vuonna 2025.

Hyvinvointialueiden strategian tulee sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämislain mukaan sisältää myös palvelustrategia⁴⁰, jossa määritellään periaatteet ja tavoitteet, miten sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut toteutetaan. Palvelustrategia muodostuu järjestämisen reunaehtojen, strategisten kärkiteemojen, palveluiden järjestämistä linjaavien tavoitteiden ja palveluiden verkoston suunnittelun periaatteiden ympärille.

Pirkanmaan hyvinvointialueen palvelustrategiassa⁴¹ tavoitteeksi on asetettu, että asiakkaat osallistuvat yhdessä hyvinvointialueen kanssa toiminnan ja palveluiden määrittelyyn, ratkaisujen luomiseen sekä toteuttamiseen. Lisäksi he osallistuvat toimintojen/palvelujen arviointiin ja kehittämiseen. Palvelustrategiassa todetaan myös, että palveluiden järjestämisessä huomioidaan vähemmistöjen ja

³⁹ Pirkanmaan hyvinvointialueen strategia 2023-2025.
https://www.pirha.fi/documents/2739855/3739880/Pirkanmaan_hyvinvointialueen_strategia.pdf

⁴⁰ Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021 § 11.
https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2021/612#chp_2_sec_11_heading

⁴¹ Pirkanmaan hyvinvointialueen strategia 2023-2025, sivut 13-16.
https://www.pirha.fi/documents/2739855/3739880/Pirkanmaan_hyvinvointialueen_strategia.pdf

erityisryhmien tarpeet ja heille turvataan palveluiden saavutettavuus ja esteettömyys.

Vammaispalvelujen palvelulupauksessa⁴² todetaan, että hyvinvointialue tarjoaa yhdenvertaisia, esteettömiä ja saavutettavia palveluja, joissa vammaista henkilöä kuunnellaan ja kunnioitetaan oman elämänsä asiantuntijana.

Palvelulupaus tarkoittaa vammaiselle henkilölle, että

- Olen yhdenvertainen hyvinvointialueen asukas nyt ja tulevaisuudessa
- Olen oman elämäni asiantuntija
- Hyvinvointialueeni on esteetön ja saavutettava
- Yksilölliset tarpeeni huomioidaan ja minua kuunnellaan kommunikaatiotavastani riippumatta
- Saan ammattitaitoiset ja osallisuuttani tukevat palvelut läheltäni
- Osallistumiseni palveluiden kehittämiseen mahdollistetaan

4.3 Vammaisten huomioiminen hyvinvointialueen suunnitelma-asiakirjoissa

Lainsäädäntö edellyttää julkisilta ja yksityisiltä toimijoilta useita palveluihin liittyviä suunnitelma-asiakirjoja. Näitä ovat esimerkiksi sosiaali- ja terveystalvelujen omavalvontaohjelmat ja omavalvontasuunnitelmat⁴³, palveluihin ja niiden

⁴² Vammaispalveluohjelma VAPA2035. <https://www.pirha.fi/fi/paatoksenteko/paattajat-ja-paatoksenteko/saannot-ohjelmat-ja-suunnitelmat/vammaispalveluohjelma>

⁴³ Laki sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta 741/2023. [741/2023 | Suomen säädöskokoelma | Finlex](#)

toimintaympäristöihin liittyvät valmiussuunnitelmat⁴⁴ ja turvallisuussuunnitelmat⁴⁵ sekä hyvinvointialueen ja kuntien hyvinvointisuunnitelmat⁴⁶.

Pirkanmaan hyvinvointialueen omavalvontaohjelma 2023-2025⁴⁷ sisältää organisaatiotason johtamiseen ja toimintaan liittyvät menettelytavat, joilla lainsäädännön noudattaminen sekä puutteiden korjaaminen palvelujen järjestämisessä ja tuottamisessa varmistetaan. Palvelutuottajan omavalvonta sisältää sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen omavalvonnan. Palveluyksiköt laativat omavalvontaohjelman avulla omavalvontasuunnitelmat toimintansa laadun ja turvallisuuden varmistamiseksi.

Omavalvontaohjelmassa korostetaan asiakkaiden yhdenvertaista kohtelua sekä arvostusta ja kunnioitusta siten, etteivät ikä, sukupuoli, kansallisuus, perhetilanne, kieli, uskonto, vakaumus, mielipide, terveydentila, vammaisuus, suhteen muoto, sosioekonominen asema, etninen alkuperä, asuinkunta tai muu henkilöön liittyvä syy vaikuta heidän kohteluunsa, palveluunsa tai sen oikea-aikaiseen ja tarpeen mukaiseen saamiseen. Lisäksi ohjelmassa korostetaan asiakkaiden osallisuuden edistämistä, itsemääräämisoikeuden vahvistamista ja varmistamista, vammaisten

⁴⁴ Valtioneuvoston asetus hyvinvointialueiden varautumisesta sosiaali- ja terveydenhuollon häiriötilanteisiin 308/2023. [308/2023 | Suomen säädöskokoelma | Finlex](#)

⁴⁵ Asiakas- ja potilasturvallisuusstrategia ja toimeenpanosuunnitelma 2022-2026. Sosiaali- ja terveysministeriö. Julkaisuja 2022:2. [Asiakas- ja potilasturvallisuusstrategia ja toimeenpanosuunnitelma 2022-2026](#)
ja
Asiakas- ja potilasturvakeskus. [Asiakkaille ja potilaille - Asiakas- ja potilasturvallisuuskeskus](#)

⁴⁶ Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021. [612/2021 | Suomen säädöskokoelma | Finlex](#)

⁴⁷ Pirkanmaan hyvinvointialueen omavalvontaohjelma 2023-2025.
<https://www.pirha.fi/documents/2739855/3272107/Pirkanmaan+hyvinvointialueen+omavalvontaohjelma+2023-2025.pdf>

tulkkauspalvelusta huolehtimista sekä asiakkaiden mielipiteiden ja toiveiden kuulemista.

Omavalvontasuunnitelmat⁴⁸ tukevat palveluyksiköiden päivittäistä asiakastyötä. Suunnitelmien avulla seurataan, arvioidaan ja kehitetään palvelujen laatua ja turvallisuutta. Palveluntuottajan on sosiaali- ja terveydenhuollon valvontalain⁴⁹ mukaan laadittava omavalvontasuunnitelma palveluyksiköittäin. Pirkanmaan hyvinvointialueen palveluyksiköt noudattavat yhteisiä toimintaohjeita omavalvontasuunnitelman laatimisessa. Yksiköiden lähiesihenkilöt vastaavat omavalvontasuunnitelmien laadinnasta yhteistyössä yksikön henkilöstön kanssa. Omavalvontasuunnitelmat ovat yksiköissä julkisesti nähtävillä ja ne ovat julkaistuina Pirha.fi-sivuille⁵⁰.

Pirkanmaan hyvinvointialueen alueellinen turvallisuussuunnitelma⁵¹ sisältää erityisryhmien turvallisuuteen liittyviä tavoitteita ja toimenpiteitä, jotka kohdistuvat asuin- ja elinympäristön arjen turvallisuuden lisäämiseen, turvattomuuden kokemusten vähentämiseen, huoli-ilmoitusten systemaattiseen tekemiseen sekä tukitoimenpiteisiin, joilla vähennetään sosiaalista eristäytyneisyyttä ja sitä kautta syntyvää turvattomuutta.

Hyvinvointialue panostaa turvallisuuskysymyksissä monikanavaiseen sekä kohdennettuun viestintään, jotta tärkeät turvallisuutta parantavat asiakokonaisuudet

⁴⁸ Pirkanmaan hyvinvointialueen omavalvontasuunnitelmat. <https://www.pirha.fi/asiakkaalle/laatu-ja-omavalvonta/omavalvontasuunnitelmat>

⁴⁹ Laki sosiaali- ja terveydenhuollon valvonnasta 741/2023. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/saaduskokoelma/2023/741>

⁵⁰ Pirkanmaan hyvinvointialueen omavalvontasuunnitelmat. <https://www.pirha.fi/asiakkaalle/laatu-ja-omavalvonta/omavalvontasuunnitelmat>

⁵¹ Pirkanmaan hyvinvointialueen alueellinen turvallisuussuunnitelma. [https://pirha.cloudnc.fi/fi-FI/Toimielimet/Aluehallitus/Kokous_1762024/Alueellinen_turvallisuussuunnitelma\(20330\)](https://pirha.cloudnc.fi/fi-FI/Toimielimet/Aluehallitus/Kokous_1762024/Alueellinen_turvallisuussuunnitelma(20330))

ja informaatio tavoittaisivat kaikki väestöryhmät. Yhtenä esimerkkinä kohdennetusta informaatiosta ovat Pirkanmaan hyvinvointialueella järjestetyt turvakurssit erityisryhmiin kuuluville henkilöille. Kurssien päämääränä on antaa tietoja ja taitoja, joiden avulla erityisryhmiin kuuluvat henkilöt selviävät turvallisesti arjen vaihtuvissa tilanteissa, osaavat tehdä hätäilmoituksen ja osaavat toimia erilaisissa onnettomuustilanteissa.

Vammaisen henkilön yksilöllinen varautumissuunnitelma⁵² on sisällytetty yhtenä toimenpiteenä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen vammaispalvelujen käsikirjaan. Käsikirjassa todetaan, että eri tavoin vammaisten henkilöiden sekä monivammaisten henkilöiden erityistarpeet (mm. erilaiset aistivammat) tulisi huomioida heidän yksilöllisissä varautumissuunnitelmissaan⁵³. Suunnitelmaan kirjataan keinot, joilla tuetaan ja turvataan asiakkaan päivittäin tarvitsema apu ja selviytyminen vakavissa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. Pirkanmaan hyvinvointialueelle on tulossa vuonna 2025 käyttöön uusi sosiaalipalvelujen asiakastietojärjestelmä, joka tulee sisältämään mahdollisuuden kirjata vammaisille asiakkaille henkilökohtaiset varautumissuunnitelmat.

Turvallisuuskulttuurin muodostuminen edellyttää monialaista yhteistyötä ja sopimista siitä, miten turvallisuusriskejä ennakoivia ja ennaltaehkäiseviä toimia viedään eteenpäin yhdessä eri yhteistyötahojen kanssa. Vammaisjärjestöillä on

⁵² Vammaispalvelujen käsikirja. THL. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja>

⁵³ Asiakkaiden yksilöllinen varautumissuunnitelma. THL. Linkki: Sosmeta.fi - Kanta. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja/asiakasprosessi/vakaviin-hairiotilanteisiin-varautuminen-vammaispalveluissa#Asiakkaiden>

erityisosaamista oman kohderyhmänsä tarpeista. Järjestöjen kontakteja ja tuottamia materiaaleja⁵⁴ tulisi hyödyntää myös turvallisuusasioissa.

Pirkanmaan hyvinvointialueen lakisääteiset hyvinvointisuunnitelmat vuosille 2023-2026⁵⁵ ovat kokonaisuus, joka muodostuu hyvinvointialuelain mukaisesta alueellisesta hyvinvointikertomus- ja suunnitelma-asiakirjasta sekä muihin lakeihin pohjautuvista viidestä alueellisesta hyvinvointisuunnitelmasta. Näitä ovat lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, neuvolasuunnitelma, opiskeluhoitosuunnitelma, ehkäisevän päihdetyön suunnitelma sekä ikäihmisten hyvinvointisuunnitelma. Lakisääteisten hyvinvointisuunnitelmien lisäksi hyvinvointialueelle on laadittu alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelma, väkivallan ehkäisyn toimenpideohjelma 2024-2026 sekä alueelliset ravitsemussuunnitelmat. Myös nämä suunnitelmat löytyvät Pirkanmaan hyvinvointialueen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen nettisivustoilta.

Vammaisten henkilöiden hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen liittyvät kysymykset koskettavat kaikkia ikäryhmiä. Pirkanmaan hyvinvointialueella ei ole ollut erillistä vammaisten henkilöiden hyvinvointisuunnitelmaa, mutta vammaisten henkilöiden hyvinvoinnin edistämisestä on useampia kirjauksia mm. kulttuurihyvinvointisuunnitelmassa, väkivallan ehkäisyn toimenpideohjelmassa sekä ikäihmisten alueellisessa hyvinvointisuunnitelmassa. Pirkanmaan hyvinvointialueen hyvinvointisuunnitelmat päivitetään vuoden 2025 aikana uudelle aluevaltuustokaudelle. Tarvetta on nostaa nykyistä enemmän vammaisia koskevia kysymyksiä osaksi hyvinvointityötä. Taustaa hyvinvointisuunnitelmiin valittaville

⁵⁴ Vammaisten ja maahan muuttaneiden ihmisten selviytyminen vakavissa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa. Varautumista tukevat toimintakortit. THL. Ohjaus 7/2023. [Vammaisten ja maahan muuttaneiden ihmisten selviytyminen vakavissa häiriötilanteissa ja poikkeusoloissa: Varautumista tukevat toimintakortit](#)

⁵⁵ Pirkanmaan hyvinvointialueen lakisääteiset hyvinvointisuunnitelmat vuosille 2023-2026. <https://www.pirha.fi/tietoa-meista/hallinto-ja-organisaatio/sote-palvelut/integraatiotoiminta/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistaminen>

painopisteille ja tavoitteille antavat mm. kuntien ja järjestöjen kanssa vuosittain käytävät lakisääteiset hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen neuvottelut⁵⁶.

Tietoa eri toimijoiden hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen toiminnoista ja palveluista on saatavissa lähellä.fi⁵⁷ -nettisivustolta, Digi- ja väestöviraston palvelutietovarannosta (PTV)⁵⁸, Pirkanmaan hyvinvointialueen ”Hyvinvointia elintavoilla” -sivustolta⁵⁹ sekä Digilähtöriltä⁶⁰.

5. YK:n vammaissopimuksen keskeiset artiklat

5.1 Itsenäinen elämä

Vammaiset ihmiset ovat kansalaisina itsenäisiä ja yhdenvertaisia muiden joukossa. Avun ja tuen tarve ovat osa elämää, mutta ne eivät saa määritellä kaikkea; vammaisia henkilöitä ei tule nähdä ainoastaan sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen käyttäjinä. YK:n vammaissopimuksen sopimusosapuolet ovat tunnustaneet vammaisten henkilöiden yhdenvertaisen oikeuden elää yhteisössä, jossa heillä on muiden kanssa yhdenvertaiset valinnanmahdollisuudet. Sopimusosapuolet ovat sitoutuneet toteuttamaan tehokkaat ja asianmukaiset toimet helpottaakseen vammaisten ihmisten täysimääräistä osallisuutta ja osallistumista.

⁵⁶ Laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä 612/2021. https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2021/612#chp_1_sec_7_heading

⁵⁷ Lähellä-sivusto. Järjestöjen ja yhteisöjen palveluhaku. [Lähellä.fi](https://www.lahella.fi)

⁵⁸ Digi- ja väestövirasto. Suomi.fi verkkosivut, palvelutietovaranto. <https://www.suomi.fi/kansalaiselle>

⁵⁹ Hyvinvointia elintavoilla. Pirkanmaan hyvinvointialue. [Etusivu - Hyvinvointia elintavoilla - pirha.fi](https://www.etusivu-hyvinvointia-elintavoilla-pirha.fi)

⁶⁰ Pirkanmaan hyvinvointialueen Digilähtöri. <https://www.pirha.fi/palvelut/neuvonta-ja-ohjaus/digilahitori>

YK:n vammaissopimuksen artiklan 19 mukaan vammaisilla henkilöillä on oltava mahdollisuus valita asuinpaikkansa sekä se, missä ja kenen kanssa he asuvat, eivätkä he ole velvoitettuja käyttämään tiettyä asuinjärjestelyä. Vammaisilla henkilöillä tulee olla saatavissa valikoima kotiin annettavia palveluja ja asumis- ja laitospalveluja sekä muita yhteiskunnan tukipalveluja. Palveluihin kuuluu myös henkilökohtainen apu, jota tarvitaan tukemaan elämistä ja osallisuutta yhteisössä ja estämään eristämistä tai erottelua yhteisöstä. Koko väestölle tarkoitettujen palvelujen ja järjestelyjen tulee tämän artiklan mukaan olla vammaisten henkilöiden saatavissa yhdenvertaisesti muiden kanssa.

Kokemuksia itsenäisestä elämästä⁶¹

”On säilytettävä ilman liian tiukkoja rajoituksia se, että vammaisen henkilö voi muuttaa perhetilanteen tai työpaikan, opiskelupaikan tai muun henkilökohtaisen syyn takia ja kodin muutostyöt seuraavat perässä, vaikka henkilö muuttaisi toisen kerran vuoden aikana.”

”Kun nuoret ja erityisesti lievemmin kehitysvammaiset nuoret saavat mahdollisuuden opetella itsenäiseen elämään riittävän aikaisin, he pystyvät elämään mahdollisimman itsenäisesti oman näköistä elämää.”

”Hyvää on mahdollisuus eritasoiseen asumiseen.”

5.2 Terveys

Vammaisilla henkilöillä on artiklan 25 perusteella oikeus parhaaseen mahdolliseen terveyden tasoon ja eettisten periaatteiden mukaiseen kohteluun ilman, että heitä syrjittäisiin vammaisuuden perusteella. Terveiden ylläpitäminen sisältää myös

⁶¹ Lähde: VAPA2035 kyselyn tulokset.

<https://www.pirha.fi/documents/2739855/5379616/VAPA2035+asiakaskyselyn+tulokset.pdf>

mahdollisuuden saada tukea omaehtoiseen terveydestä huolehtimiseen ja siihen, että tarjolla on ennaltaehkäiseviä ja hyvinvointia edistäviä palveluja.

Vammaissopimuksen sopimusosapuolet ovat sitoutuneet asianmukaisiin toimiin sukupuolisensitiivisten terveydenhuoltopalvelujen saatavuuden varmistamiseksi vammaisille henkilöille, mukaan lukien kuntoutus. Heille tulee järjestää saman laajuiset, -laatuiset ja -tasoiset maksuttomat tai kohtuuhintaiset terveydenhuoltopalvelut kuin muillekin, myös seksuaali- ja lisääntymisterveyden sekä kansanterveysohjelmien puitteissa. Terveydenhuoltopalveluihin katsotaan kuuluviksi vammaisuuden vuoksi tarvittavat sekä muut palvelut, joilla pyritään minimoimaan ja estämään uusia vammoja. Palvelut tulee järjestää mahdollisimman lähellä vammaisten henkilöiden omia yhteisöjä ja samoin eettisin periaattein kuin muille kansalaisille.

Kokemuksia terveydestä^{62, 63}

”Terveydenhoitoon liittyvissä asioissa kaipaisi joskus kehitysvammaisiin erikoistunutta henkilöstöä.”

”Ennaltaehkäisevä/ennakoiva hoito pitäisi taas saada käytäntöön vaivojen pahenemisen estämiseksi ja hoidon tarpeen paisumisen välttämiseksi.”

”Sehän ihmiset pitää terveenä, että pystyvät liikkumaan ja pitämään itsestään huolta. Sen luulisi olevan kaikista kustannustehokkainta. Jos ihmisellä on halua ja kykyä niin siihen pitäisi ymmärtää panostaa ja tukea.”

⁶² Lähteet: VAPA2035 kyselyn tulokset
<https://www.pirha.fi/documents/2739855/5379616/VAPA2035+asiakaskyselyn+tulokset.pdf>

⁶³ Suomen Amputoidut ry/ Suomen Nuoret amputoidut ry kysely 2023

5.3 Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus

YK:n vammaissopimuksen artiklan 3 mukaan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden lähtökohtana on vammaisten henkilöiden riippumattomuuden ja itsensä määräämisoikeuden turvaaminen. Vammaisilla tulee olla vapaus tehdä laajasti omia valintojaan. Heidän moninaisuuttaan sekä vammaisten lasten kehittyviä kykyjä ja identiteettiä tulee kunnioittaa. Vammaisille henkilöille tulee taata muiden kansalaisten mukana yhdenvertaiset toimintamahdollisuudet, jotka ilmenevät myös sukupuolten välisenä tasa-arvona.

Erityistoimia, jotka ovat tarpeen vammaisten ja ei-vammaisten henkilöiden tosiasiallisen yhdenvertaisuuden jouduttamiseksi tai saavuttamiseksi, ei katsota yleissopimuksen tarkoittamaksi syrjinnäksi. Vammaissopimuksen artiklassa 4 todetaan, että sopimuspuolet ovat sitoutuneet toteuttamaan lainsäädännölliset ja muut asianmukaiset toimet syrjivien säädösten, määräysten, tapojen ja käytäntöjen muuttamiseksi tai poistamiseksi. Vammaisten henkilöiden oikeudet tulee lisäksi ottaa huomioon ihmisoikeuksien suojelun ja edistämisen kaikissa politiikka-asiakirjoissa ja ohjelmissa.

Yhdenvertaisuuden toteutumista tulee tarkastella myös vammaisten ihmisten välisenä yhdenvertaisuutena. YK:n vammaissopimuksen artiklan 5 mukaan yhdenvertaisuuden edistämiseksi ja syrjinnän poistamiseksi on toteutettava kaikki asianmukaiset toimet, joilla varmistetaan kohtuullisten mukautusten tekeminen. Ei riitä, että on varmistettu esimerkiksi palvelujen olemassaolo, on panostettava myös niiden tosiasialliseen saavutettavuuteen ja käyttömahdollisuuteen vammaisuudesta johtuvien yksilöllisten erojen ja toimintarajoitteiden puitteissa.

Artiklassa 23 puhutaan vammaisten kodin ja perheen sekä lasten aseman kunnioittamisesta ilman syrjintää. Vammaisten naisten ja lasten tasa-arvoisen ja yhdenvertaisen kohtelun saavuttamiseksi on tähdättävä erityisesti moniperusteisen syrjinnän poistamiseen. Vammaiset ihmiset kohtaavat tutkimusten mukaan laaja-

alaista eriarvoisuuden kasautumista arjessaan ja moni kokee moniperustaista syrjintää^{64, 65}.

Syrjintään voi liittyä myös väkivalta. Vuoden 2025 alussa Pirkanmaan hyvinvointialueella laaditussa lähisuhdeväkivallan ilmentymistä käsittelevässä sosiaalisessa raportissa⁶⁶ todetaan, että vammaisten kohtaama väkivalta näyttäytyy moninaisena ilmiönä. Vammaiset henkilöt kohtaavat erityisesti henkistä, fyysistä ja taloudellista väkivaltaa. Myös läheis- ja avustajasuhteissa sekä palvelujen asiakkuuden yhteydessä voi esiintyä väkivallan eri muotoja. Vammaisten naisten kohdalla väkivallan riskin on 2-4 kertaa suurempi kuin vammattomilla naisilla⁶⁷. Väkivallan ehkäisy on yksi tärkeä osa kansalaisten tasa-arvoisen, yhdenvertaisen ja koskemattoman henkilökohtaisen elämän turvaamista.

Kokemuksia tasa-arvosta ja yhdenvertaisuudesta^{68, 69}

”Hyvinvointialueen palvelupäällikön kohtaaminen vertaistukitapaamisessa luo tunnetta, että meitä kuunnellaan. Se lisää myös luottamusta ja yhteenkuuluvuutta hyvinvointialueemme toimintaan.”

”Mielestäni pitäisi pyrkiä henkilökohtaisemmin tarjoamaan tilanteen mukaan minimiä enemmän niille, joilla on enemmän haasteita arjessa.”

⁶⁴ Policy Brief 2, Syrjintä Suomessa. Ajankohtaista tietoa syrjinnästä ja yhdenvertaisuudesta. Oikeusministeriö. 2019. <https://yhdenvertaisuus.fi/documents/5232670/5376058/>

⁶⁵ Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta. Selvitys ihmisoikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa. Hisayo Katsui, Reetta Mietola, Matti Laitinen, Juho Honkasilta, Alma Ritvaniemi, Helsingin yliopisto. 2023. <https://tuhat.helsinki.fi/ws/portalfiles/portal/283164457/loppuraportti.pdf>

⁶⁶ Lähisuhdeväkivallan ilmentyminen ja työskentelyn kehittäminen Pirkanmaan hyvinvointialueella – sosiaalinen raportti 2025. [lahisuhdevakivallan-ilmentyminen-sosiaalinen-raportti-2025](https://www.pirha.fi/documents/2739855/5379616/Lahisuhdevakivallan-ilmentyminen-sosiaalinen-raportti-2025)

⁶⁷ Naisten Linja. <https://naistenlinja.fi/naisiin-kohdistuva-vakivalta-suomessa>

⁶⁸ VAPA2035 kyselyn tulokset. <https://www.pirha.fi/documents/2739855/5379616/VAPA2035+asiakaskyselyn+tulokset.pdf>

⁶⁹ Suomen Amputoidut ry/ Suomen Nuoret amputoidut ry kysely 2023

”Ei ymmärretä, että tuote (apuväline) ei ole ihan sama ja että tuote on tekijänsä näköinen, ei mikään standardi ja yhdenmukainen onesize fits all ratkaisu.”

”Toimiva asiakassuhde syntyy, kun yhteistyö on toiminut jo pidemmän aikaa.”

Tutkimuksissa todettua

”Palvelutilanteessa tulkki nähdään avustajana, jolle ensisijaisesti selitetään asioita ja joka kohdataan sen sijaan, että kohdattaisiin viittomakielinen kuuro palvelujen käyttäjä tai asiakas.”⁷⁰

”Rajoitetut mahdollisuudet tiedotusvälineiden välittämään tietoon koetaan merkittäväksi omaa elämää hankaloittavaksi asiaksi ja sitä pidetään merkinä kuulevien ja kuurojen välisestä epätasa-arvosta.”⁷¹

”Vähäiselle huomiolle keskustelussa ja erityisesti suomalaisessa tutkimuksessa ovat jääneet oppisopimuskoulutuksen tarjoamat mahdollisuudet vammaisten ja osatyökykyisten koulutuksessa ja työllistymisessä.”⁷²

”Vammaistutkimuksen ja kansainvälisen vammaisliikkeen tavoitteena on luoda vammaisuudesta aidompaa ja todellisempaa kuvaa ja sen myötä vammaisille henkilöille uutta identiteettiä osana valtaväestöä.”⁷³

”Väkivallan yksi ja yleisin muoto oli vamman mitätöinti ja vähättely sekä vammaisen henkilön persoonan ja ihmisyyden mitätöinti ja vähättely.”⁷⁴

⁷⁰ Viitotut elämät. Kuurojen nuorten aikuisten kokemuksia viittomakielisestä elämästä Suomessa. Minna Luukkainen. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. 2008. <http://hdl.handle.net/10138/23523>

⁷¹ Viitotut elämät. kts. yllä. <http://hdl.handle.net/10138/23523>

⁷² Osallinen, syrjässä, marginaalissa, onnellinen? Tutkimus oppisopimuksen erityisopiskelijoista Suomessa ja Saksassa. Marja Irjala. Väitöskirja. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Acta Universitatis Ouluensis. E Scientiae Rerum Socialium 1732017. <https://urn.fi/URN:ISBN:9789526216003>

⁷³ Eriarvoisuus työelämässä ja kuntoutuksessa. Vakavasti sairastuneen ja vammaisen henkilön toimijuus elämänkulussa. Suvi-Maaria Tepora-Niemi. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Valtiotieteellinen tiedekunta. 2020. Diak, tutkimus 4. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-493-350-6>

⁷⁴ Vammaisten henkilöiden kokema lähisuhdeväkivalta ja palvelujen saatavuus. Minna-Liisa Luoma et al. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:24. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-016-5>

5.4 Osallisuus ja osallistuminen

YK:n vammaissopimuksen artiklan 19 mukainen yhdenvertainen oikeus elää yhteisöissä ja tehdä valintoja kuuluu perusoikeutena vammaisille kuten muillekin kansalaisille. Osallisuuden edistäminen on eettisesti kestävää toimintaa. Osallisuuteen liittyy tunne voimaantumista ja tasavertaisesta toimijuudesta, joukkoon kuulumisesta ja kuulluksi tulemisesta. Se on oikeutta saada tietoa itseä koskevista asioista, mahdollisuutta kertoa mielipiteensä ja päästä vaikuttamaan omiin asioihin. Itsemääräämisoikeus ja osallisuus ovat yhteydessä toisiinsa, mutta itsemääräämiseen kykenemättömälläkin asiakkaalla on oltava mahdollisuus täysivaltaiseen osallisuuteen.⁷⁵

Vammaispalvelulaki⁷⁶ sisältää myös kirjaukset vammaisten henkilöiden osallisuuden tukemisesta perheessä, työyhteisöissä, opintojen parissa, harrastuksissa ja lastensa kasvattajina. Lain mukaan vammaisille henkilöille on varmistettava mm. asiakastapaamisten esteettömyys ja soveltuvuus, samoin kuin tarvittava kommunikaation tai päätöksenteon tuki. Osallistumista ja osallisuutta tulee tukea vammaisen henkilön kielellisen ja kulttuurisen taustan edellyttämällä tavalla.

Suomi on sitoutunut vammaissopimuksen artikloissa 3 ja 4 siihen, että kaikissa vammaisia henkilöitä koskevissa päätöksissä on neuvoteltava tiiviisti heidän kanssaan. Vammaisia on aktiivisesti osallistettava yhteiskunnan toimintaan myös heitä edustavien järjestöjen kautta. Lisäksi vammaissopimuksessa mainitaan

⁷⁵ Arki, Arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Talentia. 2022. <https://talentia.lukusali.fi/#/reader/4fb08bf6-d9e1-11ed-bdad-00155d64030a>

⁷⁶ Vammaispalvelulaki 1.1.2025. [675/2023](#) | Suomen säädöskokoelma | Finlex

erikseen, että vammaiset lapset on järjestöjensä kautta osallistettava heitä koskevaan päätöksentekoon.⁷⁷

Vammaisen henkilön palvelusuunnitelma tulee laatia yhdessä vammaisen henkilön kanssa. Usein on kuitenkin tärkeitä huomioida vammaisen henkilön omaisten/omaishoitajan näkemys hoidosta ja palvelusta ja ottaa heidät mukaan suunnitelmien laadintaan.

Kokemuksia osallisuudesta ja osallistumisesta⁷⁸

”Perheiden on saatava tietoa vertaistuesta ja kaikesta siitä toiminnasta, jota järjestöt ja yhdistykset tuottavat joka päivä.”

”Enemmän vapaa-ajan toimintaa, lisää tukitoimia ja vapaa-aikaa vanhemmille.”

”Lapsilta ja nuorilta kysyminen maalaa visioita huomiseen.”

”Todella myönteistä on ollut vammaispalvelujen ja vammaisjärjestöjen tiivis yhteistyö, joka on hyödyttänyt kumpaakin osapuolta. Yhteistyössä voitaisiin luoda suunnitelma myös kokemustoimijoiden ja kokemustiedon hyödyntämiselle.”

5.5 Itsemääräämisoikeus

YK:n vammaissopimuksen artikloissa 3, 16 ja 25 avataan tarkemmin itsemääräämisoikeuden periaatteita. Itsemääräämisoikeus merkitsee oikeutta yhdenvertaisuuteen sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Vammaisilla henkilöillä on oikeus määrätä omasta elämästään sekä oikeus tehdä itseään koskevia päätöksiä. Palveluja järjestettäessä on otettava huomioon

⁷⁷ Vammaispalvelujen käsikirja. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja>

⁷⁸ VAPA2035 kyselyn tulokset. <https://www.pirha.fi/documents/2739855/5379616/VAPA2035+asiakaskyselyn+tulokset.pdf>

vammaisen henkilön yksilölliset tarpeet sekä varmistettava niiden pohjalta tarvittavien kohtuullisten mukautusten toteutuminen.

Itsemääräämisoikeuden toteutuminen varmistetaan tarvittaessa vammaiselle henkilölle järjestetyn tuetun päätöksenteon avulla^{79,80}. Tuettu päätöksenteko sisältää tukemisen päätöksentekoprosessissa tarvittavan tiedon hankkimiseksi, tuen asioiden ymmärtämisessä, päätös- tai toimintavaihtoehtojen ja niiden vaikutusten arvioimisessa, oman mielipiteen muodostamisessa ja ilmaisemisessa, päätösten tekemisessä ja toteuttamisessa sekä muissa vastaavissa toiminnoissa. Tukihenkilö ei saa ottaa kantaa asioihin tai päättää asioita vammaisen henkilön puolesta. Tuetun päätöksenteon tarve on vammaispalvelulain 15 § mukaisesti arvioitava yhdessä vammaisen henkilön ja tarvittaessa hänen läheistensä kanssa sekä kirjattava asiakassuunnitelmaan.

Jos vammaisen henkilö on kykenemätön valvomaan etuaan tai huolehtimaan itseään tai varallisuuttaan koskevista asioista, jotka eivät muuten tule asianmukaisesti hoidettua, hänelle on vammaispalvelulain 14 § mukaan haettava holhoustoimesta annetussa laissa (442/1999)⁸¹ tarkoitettu edunvalvoja.

Kansalaisten perusoikeuksia voidaan rajoittaa vain laissa säännellyissä tilanteissa ja vain siinä määrin, kuin on välttämätöntä⁸². Rajoitustoimenpiteistä on säännökset lastensuojelu-, mielenterveys-, päihdehuolto- ja kehitysvammalainissa. Laki

⁷⁹ Vammaisen henkilön tuettu päätöksenteko.

<https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja/tuki-ja-palvelut/tuettu-paatoksenteko>
<https://www.pirha.fi/fi/palvelut/vammaispalvelut/vammaisten-arjen-ja-osallisuuden-tueksi/vammaisten-tuettu-paatoksenteko>

⁸⁰ Vammaispalvelulaki 14.4.2023/ 675. <https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/2023/675>

⁸¹ Laki holhoustoimesta 1.4.1999/ 442. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990442>

⁸² Arki, Arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Talentia. 2022.
<https://talentia.lukusali.fi/#/reader/4fb08bf6-d9e1-11ed-bdad-00155d64030a>

kehitysvammaisten erityishuollosta⁸³ ohjaa tahdosta riippumattoman erityishuollon järjestämistä sekä kehitysvammalaissa mainittujen rajoitustoimenpiteiden käyttöä. Pirkanmaan hyvinvointialueella toimii kolme itsemääräämisoikeuden arvioinnin IMO-asiantuntijaryhmää ja vammaispalvelujen työntekijöille on laadittu IMO-käsikirja. Itsemääräämisoikeuteen liittyvää tietoa löytyy hyvinvointialueen intrasivustolla sekä Intro-perehdytysohjelmassa.

Kokemuksia itsemääräämisoikeudesta

”Itsemääräämisoikeuden toteutuminen on tärkeä osa hyvää elämää. Itsemääräämisoikeus tuo kuitenkin myös vastuuta omista teoista ja päätöksistä. Kokemusasiantuntijana toimiminen on antanut minulle mahdollisuuden vaikuttaa ihmisten tietoisuuteen kehitysvammaisista ihmisistä ja itsemääräämisoikeudesta.”⁸⁴

”Itsemääräämisoikeus tarkoittaa sitä, että jokaisella on oikeus tehdä omia päätöksiä ja hallita omaa elämäänsä. Jokaisella on oikeus tulla kuulluksi, ja kaikkien mielipiteitä tulisi kunnioittaa. On myös tärkeää huomata, että kaikki eivät välttämättä pysty puolustamaan itseään tai ilmaisemaan mielipiteitään. Siksi meidän muiden tulee auttaa ja tukea niitä, jotka tarvitsevat apua.”⁸⁵

Tutkimuksissa todettua

”Parhaimmillaan vammaispalvelut tukevat vammaisten ihmisten itsenäisen elämän ja itsemääräämisoikeuden toteutumista, mutta rakenteellisia ja sosiaalisia esteitä on paljon. Vammaispalveluihin liittyvät haasteet sekä päätös- että järjestämisvaiheessa aiheuttavat monen vammaisen ihmisen kohdalla turvattomuuden tunnetta arjessa”⁸⁶

”Vammaisten ihmisten kuulematta jääminen viranomaiskohtaamisissa on esimerkki näennäisestä osallisuudesta, jossa vammaiselle annetaan ”tekninen” mahdollisuus

⁸³ Laki kehitysvammaisten erityishuollosta 519/1977.
https://www.finlex.fi/fi/lainsaadanto/1977/519#chp_1_heading

⁸⁴ Kokemusasiantuntija Lari Fills, [Kokemusasiantuntijuutta tarvitaan! - Tukena](#)

⁸⁵ Hyvinkään Sankarit, Me Itse -ryhmä, [Vernerit » Selkokieliset sivut » Julkilausuma itsemääräämisestä](#)

⁸⁶ Epävarmuutta ja vaihtelevaa osallisuutta. Selvitys ihmisoikeuksien toteutumisesta vammaisten henkilöiden arjessa. Hisayo Katsui, Reetta Mietola, Matti Laitinen, Juho Honkasilta, Alma Ritvaniemi, Helsingin yliopisto. 2023. <https://tuhat.helsinki.fi/ws/portalfiles/portal/283164457/loppuraportti.pdf>

osallistua asiansa käsittelyyn olemalla läsnä tilanteessa, mutta hänen oma äänensä jää kuitenkin kuulematta.”⁸⁷

5.6 Esteettömyys ja saavutettavuus

YK:n yleissopimuksen artiklassa 2 todetaan, että tavoitteeksi tulisi asettaa lähtökohtaisesti kaikille kansalaisille sopivaksi suunnitellut tavarat, palvelut, välineet ja tilat niin, että ne vaatisivat mahdollisimman vähän mukautuksia ja kustannuksia vammaisten henkilöiden erityistarpeiden täyttämiseksi. Standardien tulisi sopia mahdollisimman monille kansalaisille. Kaikille sopiva suunnittelu ei sulje pois sitä, että yksittäisille vammaisryhmille tulee järjestää heidän tarvitsemiaan apuvälineitä.

Siirryttäessä yhä enemmän digitaalisiin palveluratkaisuihin ja teknologian käyttöön, tulisi ottaa huomioon, että ratkaisut soveltuvat myös vammaisille. Soveltuvuuden vaatimus koskee niin tieto- ja viestintäteknologiaa, liikkumisen apuvälineitä, laitteita kuin apuvälineteknologiaa. Saatavuutta ja käyttöä tulee edistää ja asettaa etusijalla kohtuuhintainen teknologia. Lisäksi vammaisille henkilöille on tarjottava aktiivisesti tietoa teknologiasta sekä muista avun muodoista, tukipalveluista ja järjestelyistä.

YK:n vammaissopimuksen artiklassa 9 käsitellään esteettömyyden ja saavutettavuuden esteitä. Esteet tulee tunnistaa ja poistaa mm. asuntojen ja julkisten rakennusten sisä- ja ulkotiloissa, teiden rakentamisessa, liikkumisen palveluissa, pelastuspalveluissa sekä sähköisissä palveluissa, tiedottamisessa ja viestinnässä. Palvelujen suunnittelussa ja toteutuksessa tulee huomioida tilojen ja palvelujen saavutettavuutta koskevat vähimmäisstandardit ja -ohjeet ja valvoa

⁸⁷ Kolme ja yksi kuvaa osallisuuteen. Monimenetelmällinen tutkimus vaikeavammaisten ihmisten osallisuudesta toimintana, kokemuksena ja kielenkäyttönä. Mari Kivistö. Väitöskirja. 2014. Lapin yliopisto. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 150. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-484-751-3>

niiden täytäntöönpanoa. Samat esteettömyys- ja saavutettavuusedellytykset koskevat yksityisiä tahoja, jotka tarjoavat yleisölle avoimia tai tarjottavia tiloja ja palveluja.

Vammaisfoorumin raportissa⁸⁸ vuodelta 2023 todetaan, että Suomessa lainsäädäntö ei tunnista esteettömyyttä tarpeeksi laajasti. Monet palvelut jäävät vielä tosiasiallisesti saavuttamatta fyysisesti ja kognitiivisesti. Erilaisiin vammaisryhmiin kuuluvat henkilöt kohtaavat esteettömyyden eri tavoilla; ratkaisuja on voitu tehdä liikkumisesteisen näkökulmasta, mutta ei esimerkiksi ole huomioitu aistiympäristön eikä näkemis- ja kuulemisympäristön esteettömyyttä.

Kokemuksia esteettömyydestä ja saavutettavuudesta^{89, 90}

”Kaikkien palveluiden/rakennusten, kuten koulujen, julkisten tilojen ja tapahtumapaikkojen, tulee olla esteettömiä. Tämä kattaa niin fyysisen esteettömyyden kuin aistiesteettömyyden (valaistus, melu), jotta kaikki kansalaiset, myös vammaiset, voivat osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan.”

”(Tulisi) parantaa asiakaspalvelun saavutettavuutta ja vuorovaikutusta, kuten tarjota mahdollisuus asioida henkilökohtaisesti tai puhelimitse niille, jotka eivät voi käyttää digitaalisia palveluita.”

”Ei pitäisi myöskään pyrkiä tasapäistämään eli evätä aktiivisilta ihmisiltä elämää helpottavia ratkaisuja sillä perusteella, että sitten kaikille pitäisi olla samaa.”

⁸⁸ Vammaisfoorumi ry:n rinnakkaisraportti YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle. [Vammaisfoorumi ry:n rinnakkaisraportti YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle - Vammaisfoorumi ry](#)

⁸⁹ VAPA2035 kyselyn tulokset. <https://www.pirha.fi/documents/2739855/5379616/VAPA2035+asiakaskyselyn+tulokset.pdf>

⁹⁰ Suomen Amputoidut ry/ Suomen Nuoret amputoidut ry kysely v. 2023

5.7 Vammaistietoisuus

YK:n vammaissopimuksen artikloissa 8 ja 9 todetaan, että koko yhteiskunnassa tulee lisätä tietoisuutta vammaisten henkilöiden oikeuksista. Vammaisten asioiden tunnetuksi tekeminen tarkoittaa vammaisten henkilöiden arvon kunnioittamista. Tietoisuuden lisäämisen avulla torjutaan vammaisiin henkilöihin liittyviä stereotyyppioita, ennakkoluuloja ja haitallisia käytäntöjä kaikilla elämänalueilla.

Koulutukset ovat yksi keino lisätä vammaistietoisuutta sekä tietoa vammaisten kohtaamista esteettömyys- ja saavutettavuuskysymyksistä. Vammaisjärjestöjen ja kokemustoimijoiden/-asiantuntijoiden kuuleminen koulutuksissa on tapa edistää ymmärrystä vammaisten henkilöiden yksilöllisistä tilanteista ja tarpeista. Vammaisjärjestöjen erityisasiantuntemusta on tärkeä hyödyntää laajasti niin lainsäädännön valmistelussa kuin palveluita kehitettäessä⁹¹.

Pirkanmaan hyvinvointialueella toimii mm. Pirha-akatemia⁹², joka on järjestänyt hyvinvointialueen organisaation toimintakulttuuriin, eri alojen ammatilliseen osaamiseen sekä lakisääteisiin velvoitteisiin liittyviä täydennyskoulutuksia (esim. omavalvontakoulutukset).

⁹¹ Vammaisfoorumi ry:n rinnakkaisraportti YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle. Vammaisfoorumi ry. 2023. [Vammaisfoorumi ry:n rinnakkaisraportti YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksien komitealle - Vammaisfoorumi ry](#)

⁹² Pirha-akatemia. <https://www.pirha.fi/w/pirkanmaan-hyvinvointialueen-pirha-akatemia-tayttaa-vuoden-yli-80-prosenttia-esihenkiloista-osallistunut-valmennuksiin>

Tutkimuksissa todettua

”Vammaisten henkilöiden täyden kansalaisuuden ja osallisuuden turvaaminen edellyttää tutkittua tietoa vammaisuudesta, heidän kokemuksistaan sekä elinoloista.”⁹³

”Nykytilanne on kahtalainen ja ristiriitainen: yhtäältä laissa on selkeästi kirjoitettuna syrjinnän kielto ja positiivisten toimien velvoite. Toisaalta välineet eivät näytä toimivan tai ne ovat vajaakäytössä.”⁹⁴

”Käsitteistä puhuminen on tärkeää. Tarvitsemme lisää tietoja ja itse kaipaisin tietoa vammaisten ihmisten elämänkaarista. Tietoa, miksi jotkut laitostuvat kotiin ja toiset opiskelevat ja menevät töihin ja elävät täysillä. Päältäpäin samanlaiset vammat. Jos tietäisimme enemmän, voisimme auttaa ja tukea paremmin.”⁹⁵

5.8 Vammaisten palvelut

YK:n vammaissopimuksessa palveluihin viitataan useissa artiklakohdissa (mm. 9,19, 25-27,30). Palveluista puhuttaessa tarkoitetaan laajaa kokonaisuutta; kaikkia arjen palveluja, kulttuuri-, liikunta- ja sivistyspalveluja, tavanomaiseen elämään kuuluvia muita palveluja sekä niitä, joita tarvitaan terveyden ja hyvinvoinnin ylläpitämiseen. Yhteinen viesti näissä on, että kaikille yhteisten sekä erityisesti vammaisille suunnattujen palvelujen, laitteiden ja apuvälineiden tulee olla monipuolisia, saavutettavia, esteettämiä ja vammaisille soveltuvia. Tulee ymmärtää myös erilaisten kommunikaatio- ja viestintämuotojen tarve.

⁹³ Vammaistutkimuksen yhteiskunnallinen tehtävä. <https://lehti.seamk.fi/hyvinvointi-ja-luovuus/vammaistutkimuksen-yhteiskunnallinen-tehtava/>

⁹⁴ Kohti yhdenvertaisuutta. YK:n vammaisyleissopimuksen vaikutus eurooppalaiseen ja kansalliseen lainsäädäntöön vammaissyrynnän osalta. Pirkko Mahlamäki. HY/ OTK. 2017. <http://hdl.handle.net/10138/191318>

⁹⁵ Tietoa ja tietotarpeita vammaisuudesta. Analyysia THL:n tietotuotannosta. Päivi Nurmi-Koikkalainen et. al. 2017. Kalle Könkkölä/ Vammaisfoorumi, kirjoitus kappaleessa ”Lopuksi” (s. 55) Työpaperi 38/2017. THL. <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/135650>

Pirkanmaan hyvinvointialueen **vammaispalvelujen kehittämisohjelma VAPA2035**⁹⁶ sisältää vammaispalvelujen uudistamisen strategiset painopisteet ja niiden keskeisimmät toimenpiteet vuoteen 2035 mennessä. Kehittämisohjelman tavoitteena on vastata pirkanmaalaisten vammaisten henkilöiden tarpeisiin yhdenvertaisesti, yksilöllisten tarpeiden mukaisesti ja oikea-aikaisesti, toiminnallisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla tulevina vuosina. Kehittämisohjelma nojaa keskeisiin vammaisten ihmisten oikeuksiin ja palveluja ohjaaviin asiakirjoihin (mm. YK:n vammaissopimukseen) sekä Pirkanmaan hyvinvointialueen strategiaan.

Kysymyksiä palvelujen arjessa⁹⁷

Sähköpyörätuolilla liikkuva henkilö on hoidettavana sairaalan osastolla. Hän ei mahdu sähköpyörätuolillaan sisälle huoneeseen eikä käytävän wc:hen. Ovi ei mahdu sulkeutumaan. Asiakkaan yksityisyys ja intymiteettisuoja vaarantuvat. Miten toimitaan?

Kuljetuspalveluja arjessaan tarvitseva henkilö saa kutsun rintasyöpäseulontaan. Mikä taho maksaa invataksimatkat seulontatutkimukseen?

Vaihtoehtoisin tavoin kommunikoivalle asiakkaalle on varattu aika moniammatillisen tiimin vastaanotolle. Asiakkaan omainen kertoo omiaan ja asiakkaan toiveita ja tarpeita. Asiakkaan omat kommunikaatiovälineet ovat jääneet kotiin. Miten tilanteeseen voitaisiin varautua paremmin jo ennakoivasti?

Vaikeavammainen henkilö on potilaana sairaalaoosastolla. Työntekijät eivät ehdi avustaa potilasta riittävän yksilöllisen tarpeen mukaisesti esimerkiksi wc:hen ja suihkuun. Potilaalle on kerrottu, että hän ei voi käyttää henkilökohtaisen avun tuntejaan sairaalajakson aikana. Hoitajat puhuvat asiakkaasta ja tämän avun tarpeista huokailen ja epäkunnioittavasti niin että toisetkin potilaat kuulevat. Miten tilanne ratkaistaan?

Psykiatrisia palveluja käyttävä vammaisen nuori ei pysty osallistumaan ryhmämuotoisiin terapiatuokioihin, koska tiloihin ei pääse esteettömästi. Nuoren

⁹⁶ Pirkanmaan hyvinvointialueen vammaispalvelujen kehittämisohjelma VAPA2035.
<https://www.pirha.fi/documents/2739855/5379616/VAPA2035-ohjelma%2C+saavutettava.pdf>

⁹⁷ Kokemuksia ja kysymyksiä arjen tilanteissa. Vammaisilta henkilöiltä tulleita palautteita. Järjestöasiantuntija Milla Ilonen. Invalidiliitto.

kanssa sovitaan, että hän keskustelee ryhmätuokion sijaan omatyöntekijänsä kanssa. Millä muulla tavoin tilanne voitaisiin ratkaista?

6. Vammaisten oikeuksien huomioiminen asiakastyössä

6.1. VAMPO-kysely

Pirkanmaan hyvinvointialueen palvelulinjojen yhdyshenkilöiden välityksellä lähetettiin otoksellisesti 28 yksikölle VAMPO-kysely. Kysely toteutettiin ajanjaksolla 18.2-18.3.2025. Kyselyn luonteen vuoksi vastauslomakkeella riitti tieto, miltä palvelulinjalta vastaus annettiin, palveluyksikkötietoa ei kysytty. Kyselyssä tavoiteltiin yhteensä noin 20 vastausta eri palvelulinjoilta. Vastauksia saatiin kaikkiaan 23. Kysely oli kattava, vastauksista 10 tuli ikäihmisten ja vammaisten palveluista, 7 lasten ja nuorten palveluista, 3 avopalveluista ja 3 sairaalapalveluista.

Kyselyn sisältö laadittiin YK:n vammaisten oikeuksien sopimuksen keskeisten artiklojen pohjalta. (kyselypohja liitteessä 1) Vastaukset pyydettiin avovastauksina. Kyselyn saatteessa esitettiin toivomus, että vastaukset koottaisiin yhdessä palveluyksiköiden henkilöstö kanssa, esim. yksikköpalaverissa. Lisäksi kerrottiin, että kyselyn tuloksista muodostetaan yleiskuva, millaisin toimenpitein vammaisten ihmisten tarpeita huomioidaan hyvinvointialueella ja mihin kehittämisen näkökulmasta tulisi kiinnittää enemmän huomiota. Tiedot taustoittaisivat vammaispoliittiseen ohjelmaan sisällytettäviä toimenpidesuosituksia.

6.2. Palvelulinjojen vastaukset

6.2.1 YK:n vammaissopimuksen ja peruskäsitteiden tuntemus

YK:n vammaissopimuksen ja sen oikeudellisen velvoittavuuden avaaminen todettiin palvelulinjoilla aiheelliseksi. Kyselyyn vastanneista yksiköistä vajaa puolet kertoi vammaissopimuksen sisällön ja velvoitteiden olevan tuttuja tai sopimus tiedettiin, vaikka ei tarkkaa sen sisältöä. Hieman yli puolelle vastanneista asia ei ollut

entuudestaan tuttu. Käsitteiden ”positiivinen erityiskohtelu” ja ”kohtuulliset mukautukset” tuntemisessa vastausten jakauma oli vastaavanlainen. Positiivista oli, että VAMPO-kyselyn myötä palveluyksiköissä tehtiin oman osaamisen arviointia ja koettiin, että YK:n vammaissopimukseen perehtyminen on jatkossa tarpeellista.

6.2.2 Vammaisten erityistarpeiden huomioiminen asiakasprosesseissa

Kyselyvastauksissa korostettiin, että asiakkaat tulee kohdata aina yksilöinä. Vammaisten henkilöiden henkilökohtaisia tarpeita kuullaan palvelujen suunnittelussa, apuvälineiden hankinnassa, asunnon muutostöissä, kuljetuspalveluissa ja avustajapalveluissa. Eri-ikäisten vammaisten asiakkaiden erityispiirteiden huomioimista pidettiin tärkeänä (kommunikaatio ja vuorovaikutus). Selkokielisyyteen pyritään kaikessa toiminnassa.

Hyvinvointialueella on vammaisia asiakkaita kaikilla palvelulinjoilla. Vastauksissa todettiin, että yhteistyöhön ja tiedonvaihdon lisäämiseen vammaispalvelujen kanssa on selkeästi tarvetta. Vammaisten henkilöiden ja heidän läheistensä erityistarpeista toivottiin lisätietoa ja koulutusta (esim. lasten/ nuorten perheiden tuesta).

Myös palveluyksiköiden tilasuunnitteluun ja kalustukseen toivottiin hyvinvointialueella kiinnitettävän enemmän huomiota. Tilojen toimivuudella on merkitystä sille, miten vammaiset ja muut erityistarpeiset asiakkaat pystyvät niissä toimimaan. Niiden käytettävyyttä ei ole useinkaan tarkasteltu mm. vammaisten lasten näkökulmasta.

Esimerkkejä hyviksi todetuista käytännöistä asiakasprosessien eri vaiheissa:

- Yksiköllä on asiakasohjeita saapumiseen, kulkemiseen ja ilmoittautumiseen
- Yksiköstä voidaan tarvittaessa jalkautua asiakkaiden toimintaympäristöihin
- Asiakkaille on olemassa erilaisia yhteydenottokeinoja ja -mahdollisuuksia
- Asiakkaat voivat jättää ääniviestejä ja hoitokeskusteluihin voi kirjoittaa
- Käytössä on tulkkauspalveluja, puhetulkkausta ja puheen tuen toimintakortteja sekä kuulemista auttavia kommunikaattoreita
- Vastaanottokäynneille on varattu asiakkaiden käyttöön apuvälineitä
- Suunnitellaan yhdessä ratkaisuja (mm. turvallinen ja toimiva kotiympäristö)
- Moniammatillista tiimiä hyödynnetään asiakkaiden tarpeiden mukaisesti
- Asiakasturvallisuutta edistetään suunnitelmallisesti (mm. riskien arviointi ja omavalvonta, turvallisuuskoulutukset, säännöllinen HaiPro-järjestelmän vaaratapahtuma- ja epäkohtailmoitusten tarkastelu ja henkilöstöresurssien sijoittaminen tarpeen mukaisesti).

6.2.3 Palvelujen toimintaympäristön esteettömyys

Monissa Pirkanmaan hyvinvointialueen uusissa kiinteistöissä tilojen ja toimintojen esteettömyyden todettiin toteutuvan. Kyselyyn osallistuneissa palveluyksiköissä tilojen esteettömyyden koettiin pääsääntöisesti olevan melko hyvällä tai hyvällä tasolla (3,5-5/5). Kyselyvastauksissa nostettiin esille esteettömyys myös turvallisuuden näkökulmasta.

Esimerkkejä esteettömyyttä edistäneistä ratkaisuista palveluyksiköissä:

- Palveluyksiköiden piha-alueet ovat turvallisia liikkua (osittain asfaltoidut piha-alueet, selkeät alueiden merkinnät/ rajat, liikkumisen apuna tukikaiteita ym.)
- Inva-merkittyjä parkkipaikkoja on riittävästi ulko-ovien läheisyydessä
- Palveluyksiköiden sisätilat ovat avaria, valoisia, helppokäyttöisiä ja viihtyisiä
- Tilat ovat kynnyksettä, yhdessä tasossa ja käytävät ovat leveitä
- Käytössä olevat huonekalut ovat turvallisia
- Sähköpyörätuolilla/pyörätuolilla, rollaattoreilla ja muilla apuvälineillä mahtuu kulkemaan kaikista ovista, eri tiloissa ja hisseissä
- Tiloissa on selkeät opasteet ja lattiaan on merkityt ovien avautumissuunnat
- Tiloissa on käytetty värikontrasteja (huomioitu hahmotushäiriöiset) ja erilaiset numeroinnit ovat isokokoisia (ovimerkinnät ym.)
- Näkövammaisia asiakkaita varten lattioissa on reittimerkinnät/ kohopolut ulko-ovelta lähtien eri tiloihin
- Käytössä on ääneen puhuvia hissejä ja portaiden kaiteissa on pistekirjoitukset kertomassa, mikä kerros on kyseessä
- Tarvetta olisi myös puhuville ilmoittautumisautomaatille tai automaatteihin sijoitetuille kuulokkeille, jolloin näkövammaisen asiakas voisi saada puheohjeistuksen, mille käytävälle tai kerrokseen tulee mennä.

Hyvistä ratkaisuista huolimatta monissa tiloissa nähtiin edelleen parantamisen varaa. Esimerkiksi ulkotiloissa on hankalia portaita, ulko-ovet ja hissien ovet sulkeutuvat liian nopeasti. Parkkihallien kulkureiteillä on kynnyksiä ja ovia, jotka eivät sovellu kaikille. Ovien aukaisuun voi tarvita apua, jota ei välttämättä ole lähistöllä saatavissa. Esteettä vaihtoehtoisia reittejä ei ole merkitty opasteilla. On myös WC tiloja, joihin pääsee pyörätuolilla, mutta siellä ei ole kaiteita. Joissain portaissa ja hissitasanteissa mm. liikuntarajoitteisten ei ole turvallista liikkua yksin putoamisvaaran vuoksi. Lisäksi tilojen väryksessä, kontrasteissa ja opasteissa on ongelmia, niitä on niukasti tai puuttuu kokonaan. Yleisten tilojen kalusteissa ei aina ole huomioitu lasten tarpeita. Lapsille tarkoitetut kalusteet eivät välttämättä sovellu

sellaisenaan vammaisille lapsille. Parannettavaa on myös kuulo- ja näkövammaisten yhteydenottomahdollisuuksissa.

Esteettömyyskartoituksille nähtiin olevan tarvetta. Ne ovat myös yksi osa asiakkaiden ja henkilöstön turvallisuuden edistämiseen liittyviä toimenpiteitä. Palvelujen piirissä olevien, kotonaan asuvien asiakkaiden asumisolosuhteisiin ja esteettömyyden toteutumiseen ei voida vaikuttaa samassa laajuudessa, kuin omissa palveluyksiköissä. Asiakastyössä on tuolloin otettava huomioon, että osa kotiasiakkaiden asuntokannasta on vaikeakulkuista ja hissitöntä. Paloturvallisuus ja pelastautuminen toteutuu niissä eriarvoisesti.

6.2.4 Palvelujen saavutettavuus ja viestintä

Saavutettavuusdirektiivi oli hieman yli puolelle kyselyyn vastanneista yksiköistä entuudestaan tuttu, osa tutustui sen sisältöön tarkemmin kyselyn yhteydessä. Joissain palveluyksiköissä saavutettavuudesta on järjestetty koulutusta. Ensisijaisena saavutettavuudessa pidettiin verkkopalveluiden käytettävyyttä. Niiden sisältöä kehitetään jatkuvasti.

Kyselyvastauksissa todettiin, että saavutettavuuden edistämässä tulisi hyödyntää myös henkilöstön osaamista ja havaintoja. Esimerkiksi hyvinvointialueen palveluyksiköiden opastekylttien ja potilasohjeiden havaittavuuteen halutaan kiinnittävän enemmän huomiota. Opasteet eivät tällä hetkellä ole näkövammaisia huomioivia (ei pistekirjoitusta, eikä ääniohjauksia). Internetsivujen saavutettavuutta on parannettu, mutta kehitettävää on edelleen kuulo- ja näkövammaisten henkilöiden osalta. Saavutettavuudessa koettiin olevan alueellista eriarvoisuutta ja palveluista ei ole olemassa selkokielistä materiaalia. Asiakkaiden lisäksi myös henkilöstö kokee tiedon etsimisen verkkosivuilta ajoittain haasteellisenä.

Sähköisten palvelujen tarjontaa pidettiin positiivisena, joskin ne eivät voi olla ainoa kanava yhteydenotoille. Tulee huomioida nekin asiakkaat, joilla ei ole mobiililaitteita tai internettiä käytössä. Digituessa ja -poluissa nähtiin hyvänä, että asiakkailla on mahdollisuus saada hyvinvointialueella ohjausta ja neuvontaa digipalveluiden käyttöön⁹⁸.

Saavutettavuuden edistämiseksi palveluyksiköt pyrkivät viestimään palveluistaan mahdollisimman monikanavaisesti; kasvokkain, sähköisesti ja jalkautumalla kertomaan palveluistaan erilaisiin tapahtumiin ja esittelypisteisiin, hyvinvointialueen toimialueiden kokouksiin ja tilaisuuksiin sekä tekemällä monenlaista yhteistyötä kuntien, järjestöjen, yhdistysten ja seurakunnan kanssa. Asiakkaille/ potilaille annettavissa ohjeissa ja esitteissä pyritään selkeyteen ja helppolukuisuuteen. Ohjeita on saatavissa sähköisesti ja kirjallisena ja niitä jaetaan mm. kotikäyntien ja vastaanottokäyntien yhteydessä.

Matalan kynnyksen kohtaamispaikoissa mm. Lähitoreilla laaditaan säännöllisesti kuukausiohjelma, jossa on mukana myös ohjaajien puhelinnumero ja lähitorin sähköpostitiedot asiakkaiden tiedusteluja varten. Palveluneuvontaa saa sekä puhelimitse että sähköpostilla. Asiakkaila on lisäksi mahdollisuus varata kasvokkain ohjausta. Heille on kohtaamispaikkojen tiloissa käytössä tietokoneita ja niiden käyttöön annetaan opastusta. Palveluissa järjestetään tietoiskuja ja avoimien ovien päiviä.

6.2.5 Vammaisten asiakkaiden kohtaaminen

Yksiköiden vastauksissa korostettiin, että eri-ikäiset vammaiset asiakkaat kohdataan yksilöinä ja tasavertaisessa vuorovaikutuksessa. Jokaisen asiakkaan

⁹⁸ Digituki. <https://www.pirha.fi/asiakkaalle/asioi-digitaalisesti/tukea-digipalvelujen-ja-laitteiden-kayttoon>

erityispiirteitä tulee kunnioittaa sekä kommunikoida heidän tarvitsemallaan kommunikaatiotavalla. Tärkeää on kiireettömyys ja asiakkaan ensisijaisuus. Jos asiakkaalla on avustaja tai saattaja mukana, keskustellaan asiakkaan kanssa. Ja jos on tarpeen keskustella kaikki yhdessä, se tapahtuu niin, ettei asiakas jää sivuun. Työntekijä tulee varmistaa, tarvitseeko asiakas järjestelyjä istumapaikan, apuvälineiden tai muun asian kanssa.

Vastauksissa nostettiin esille myös valmistautumisen tärkeys. Asiakaskohtaamiset toteutetaan niin, että asiakas saa ilmaistua omat tarpeensa ja toiveensa. Valinnat ja palveluun liittyvät päätökset tehdään yhteistyössä asiakkaan kanssa, hänen itsemääräämisoikeuttaan kunnioittaen. Otetaan huomioon asiakkaan tarpeet ja näkemykset, ei oleteta asioita. Varmistetaan, että asiakas ymmärtää tehdyt päätökset ja niihin liittyvät asiat. Annetaan laadukasta hoitoa ja ohjausta.

Esimerkkejä vammaisia asiakkaita koskevasta yhteistyöstä palvelualueiden välillä:

- Lastensuojelussa etsitty sijoituspaikka vammaispalveluiden kanssa
- Pakolaistyössä tehty yhteistyötä vammaissosiaalityön kanssa
- Konsultoitu vammaisten maahanmuuttajien tukikeskus Hilmaa
- Neuvolapalveluista mm. ohjattu tarvittaessa erityistyöntekijöille

6.2.6 Järjestöyhteistyö ja vammaistietoisuuden lisääminen

Vastauksissa nostettiin esille järjestöjen toimintaa koskeva tiedon tarve. Järjestöjen ja muiden sidosryhmien kanssa toivotaan keskusteluja ja yhteiskehittämiseen liittyviä tilaisuuksia. Vajaa puolet kyselyyn vastanneista palveluyksiköistä kertoi tehneensä yhteistyötä vammaisjärjestöjen kanssa, loppuilla ei ollut palveluissaan juurikaan kontakteja järjestöihin. Sen sijaan on osallistuttu järjestöjen koulutuksiin. Matalan kynnyksen kohtaamispaikoissa järjestöt ovat käyneet vierailuilla sekä esitelleet toiminnastaan. Järjestöjen tuottamia materiaaleja on hyödynnetty asiakkaiden ohjauksessa. Vastaajien mielestä enemmänkin yhteistyötä

sidosryhmien kanssa voisi olla, esimerkiksi jos hyvinvointialueen tiloja voitaisiin käyttää vammaisjärjestöjen toimintaan.

Kokemusasiantuntijoiden kuuleminen nähtiin yhtenä tapana lisätä vammaistietoisuutta. Kokemusasiantuntijoita ei palveluyksiköissä ole vielä niinkään käytetty, mutta vammaisilta asiakkailta on opittu paljon. Kyselyvastauksissa todettiin, että jokainen asiakaskohtaaminen on työntekijälle mahdollisuus oppia uutta. Vammaisilta henkilöiltä on saatu paljon mm. liikkumiseen liittyvää arvokasta omakohtaista kokemustietoa, mitä voi hyödyntää muidenkin kohdalla. Tärkeäksi todettiin ymmärtää myös myöhemmällä iällä vammautuneiden henkilöiden tilannetta; miten elämänvaihe vaikuttaa vammaan sopeutumiseen.

Vammaisten asiakkaiden kokemuksia ja näkemyksiä on kerätty esimerkiksi asumispalvelujen asukaskokouksissa. Ryhmätoimintojen kehittämisessä on kuultu järjestöjä, yhdistyksiä ja vaikuttamistoimielimiä. Vammaisten omaishoitoperheiltä on saatu palautetta ja konkreettisia omaishoitoa koskevia muutosesityksiä ja -toiveita. Vammaisten lasten/nuorten huoltajien kanssa on mm. opiskeluhuollossa tehty säännöllistä yhteistyötä.

Vammaistietoisuuden lisäämiseen koettiin tarvittavan täydennyskoulutusta. Kyselyvastauksissa tuotiin esille tarve tuntea palvelujen lainsäädäntöä. Vammaisia henkilöitä on asiakkaana kaikilla palvelulinjoilla. Tärkeänä pidettiin, että palvelulinjoilla tiedetään vammaisten henkilöiden palvelut järjestettävän ensisijaisen lainsäädännön perusteella ja 1.1.2025 voimana tullutta uutta vammaispalvelulakia sovelletaan vasta tarvittaessa erityispalveluita.

6.3. Palvelulinjojen esittämiä kehittämis ehdotuksia

Koulutusta ja tietoa vammaisuudesta kaivataan monessa muodossa. Henkilöstölle annettava täydentävä koulutus mahdollistaisi sen, että palvelulinjoilla pystyttäisiin

paremmin tunnistamaan ja vastaamaan vammaisten asiakkaiden erityistarpeisiin. Vammaispalvelujen työntekijöiden osaamisen jakamista ja asiakastyöhön ulottuvaa yhteistyötä pidettiin mahdollisuutena, jolla pystyttäisiin parantamaan vammaisten asiakkaiden palvelujen hyvää suunnittelua ja toteutusta muillakin palvelulinjoilla. Koettiin, että resurssointi vammaisten asiakkaiden positiivisen erityiskohtelun toteuttamiseen tulisi ottaa huomioon kaikessa toiminnassa. Kehittämisasiheena nostettiin esille myös vammaisten henkilöiden työllistämisen mahdollisuus hyvinvointialueella. Sen lisäksi, että työmahdollisuuksien löytymisellä on suuri merkitys vammaisille henkilöille itselleen, on näillä toimenpiteillä vaikutus vammaistietoisuuden lisääntymiseen organisaatiossa.

Muutamia nostoja kehittämis ehdotuksista

"Yleisen tietoisuuden lisääminen (vammaisuudesta) on tärkeää, henkilöstölle koulutusta tunnistaa erityistarpeet ja mahdollisuudet niihin vastaamiseen."

"Selkokieline dokumentti tms. myös ammattilaisille on tämän aiheen osalta varmasti hyödyllinen. Kyselyn perusteella nousi jo kehittämistarpeita esiin oman yksikkömme osalta."

"Vammaispalveluissa pitäisi olla omat asiakasohjaajat, jotka voisivat myöntää sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita asiakkailleen."

"Vammaisten asumispalveluihin olisi hyvä saada omia lääkäreitä"

"Yhteistyön vammaispalveluiden ja henkilökohtaisten avustajien kanssa käytännön tasolla tärkeää"

"Henkilöstön rekrytoinnissa olisi hyvä huomioida ja mahdollistaa vammaisten henkilöiden työllistyminen erilaisiin tehtäviin."

7. Yhteistyö vammaisia edustavien sidosryhmien kanssa

Vammaisjärjestöt ovat keskeinen yhteistyötaho vammaistietoisuuden lisäämisessä. Niille on kertynyt merkittävässä määrin asiantuntemusta kohderyhmänsä erityiskysymyksistä sekä kokemusasiantuntijuudesta. Vammaisjärjestöissä tunnetaan

YK:n vammaissopimuksen sisällöt ja velvoitteet. Niillä on osaamista mm. vammaisuuteen liittyvien koulutusten järjestämisestä.

Pirkanmaan hyvinvointialue on vuosien 2023-2024 aikana luonut rakenteet järjestöyhteistyölleen. Hyvinvointialueen järjestöyhteistyön asiakirja⁹⁹ hyväksyttiin asiakuus- ja laatujaostossa 3.2.2025 ja oli tiedoksi aluehallituksessa 10.2.2025. Asiakirja pitää sisällään myös kuvaukset Pirkanmaan järjestöverkostoista yhteishenkilöineen, mukaan lukien vammaisjärjestöt. Pirkanmaan alueella toimivien järjestöjen toiminnan kuvauksia löytyy lisäksi valtakunnallisesta palvelutietovarannosta (PTV)¹⁰⁰, hyvinvointialueen ”Hyvinvointia elintavoilla” -sivuston palvelutarjottimelta¹⁰¹ sekä lähellä.fi -sivustoilta¹⁰².

Vammaisneuvostot hyvinvointialueella ja kunnissa ovat edustamansa väestöryhmän asiantuntijoita ja siinä roolissa keskeisiä yhteistyökumppaneita edistettäessä vammaistietoisuutta. Vammaisneuvostojen jäsenistä useat ovat mukana järjestöjen toiminnassa.

8. VAMPO-ohjelman valmistelutyöryhmän toimenpidesuosituksiset

Vammaispoliittisen valmistelutyöryhmän toimenpidesuosituksissa on huomioitu asiat, joita VAMPO-kyselyyn vastanneet yksiköt ovat nostaneet tärkeinä esille. Toimenpidesuositukseen on sisällytetty koulutukseen, hyvinvointityöhön,

⁹⁹ Pirkanmaan hyvinvointialueen järjestöyhteistyön asiakirja.

<https://www.pirha.fi/documents/2739855/3739889/Pirkanmaan+hyvinvointialueen+j%C3%A4rjest%C3%B6yhteisty%C3%B6n+asiakirja.pdf>

¹⁰⁰ Digi- ja väestövirasto. Suomi.fi verkkosivut, palvelutietovaranto. Vammaisten palvelut.

<https://www.suomi.fi/kansalaiselle/sosiaalinen-turva/vammaisten-henkiloiden-palvelut/palvelut>

¹⁰¹ Hyvinvointia elintavoilla sivusto. [Etusivu - Hyvinvointia elintavoilla - pirha.fi](#)

¹⁰² Lähellä-sivusto. www.laehella.fi

omavalvontaan, turvallisuuteen, sidosryhmäyhteistyöhön, saavutettavuus- ja esteettömyysaudiointiin sekä vammaispoliittisen ohjelman seurantaan liittyviä tavoitteita.

Läpileikkaavana ajatuksena vammaispoliittisen ohjelman valmistelutyöryhmän antamissa toimenpidesuosituksissa on, että vammaisten henkilöiden osallisuus mahdollistetaan kaikissa heitä koskevissa päätöksissä.

Toimenpidesuositus 1.

Hyvinvointialueella käynnistetään YK:n vammaissopimukseen liittyvät ja vammaistietoisuutta lisäävät koulutukset

Pirkanmaan hyvinvointialueella suositellaan käynnistettäväksi YK:n vammaissopimuksen sisältöjen avaamiseen liittyvät koulutukset. Koulutukset järjestettäisiin Pirha-Akatemian puitteissa ja suunnattaisiin koko organisaatiolle. Koulutukset suositellaan liitettäväksi myös osaksi hyvinvointialueen perehdytyspaketteja. Perusteena koulutustarpeelle on, että lainsäädännöllistä velvoitetta noudattaa YK:n vammaissopimusta kaikessa viranomaistoiminnassa ei tunneta riittävästi. Koulutuksen päätavoitteena on perehdyttää hyvinvointialueen henkilöstö YK:n vammaissopimuksen sisältöön ja oikeudellisiin velvoitteisiin. Järjestöjen osaamista tulee hyödyntää koulutusten toteutuksessa.

Toimenpidesuositus 2.

Vammaisten henkilöiden hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen huomioidaan osana lakisääteisiä hyvinvointisuunnitelmia

Vammaisia henkilöitä koskevat hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisen tavoitteet ja toimenpiteet suositellaan kirjattavaksi osaksi kaikkia hyvinvointialueen lakisääteisiä hyvinvointisuunnitelmia. Perusteluna on, että vammaisia henkilöitä on jokaisessa ikäryhmässä, joille hyvinvoinnin ja terveyden

edistämisen ennaltaehkäiseviä, edistäviä ja korjaavia toimintoja suunnataan yleisen lainsäädännön perusteella. Kyse on universaalista lähestymistavasta; hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tavoitteet ja toimenpiteet ovat kattavia silloin, kun vammaisten ja muiden erityisryhmien tarpeet otetaan huomioon osana koko väestölle ja hyvinvointialueen asiakaskunnalle suunnattua perustoimintaa.

Toimenpidesuositus 3.

Pirkanmaan hyvinvointialueen lakisääteisessä omavalvonnassa huomioidaan vammaisten oikeuksien toteuttamiseen liittyvät velvoitteet

Palvelujen laadun omavalvonta kuuluu lakisääteisenä velvoitteena kaikille sosiaalihuollon ja terveydenhuollon palveluyksiköille. Hyvinvointialueen omavalvontasuunnitelman geneeristä lomakepohjaa ollaan päivittämässä vuonna 2025. Vammaisten henkilöiden asemaan ja oikeuksiin liittyviä kysymyksiä suositellaan liitettäväksi omavalvonnan kokonaisuuteen. Perusteluna on, että vuonna 2016 Suomessa valtiosopimuksena ratifioitu YK:n vammaissopimus velvoittaa ottamaan kaikessa viranomaistoiminnassa huomioon vammaissopimuksen sisällöt. Omavalvonnassa seurannan kohteiksi nähdään YK:n vammaissopimuksen mukaisten toimien toteutuminen mm. yhdenvertaisuuteen sekä palvelujen esteettömyyteen ja saavutettavuuteen liittyvissä asioissa.

Toimenpidesuositus 4.

Hyvinvointialueen vammaisille asiakkaille kirjataan tarvittaessa THL:n vammaispalvelujen käsikirjan suosituksen mukaisesti yksilölliset varautumissuunnitelmat vakavia häiriö- ja poikkeustilanteita varten.

Pirkanmaan hyvinvointialueen alueellinen turvallisuussuunnitelma pitää sisällään erityisryhmien turvallisuuteen liittyvän osion. Toimenpidesuosituksena esitetään, että hyvinvointialueella laaditaan yleisohjeiden lisäksi myös paljon tukea ja apua tarvitseville vammaisille asiakkaille yksilölliset varautumissuunnitelmat. Terveyden

ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) vammaispalvelujen käsikirja sisältää suosituksen kyseisistä suunnitelmista. Pirkanmaan hyvinvointialueelle on tulossa vuonna 2025 käyttöön uusi sosiaalipalvelujen asiakastietojärjestelmä, jossa asiakkaiden yksilölliset varautumissuunnitelmat on mahdollisuus viedä asiakkaan tietoihin. Varautumissuunnitelman tarve on arvioitava palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä tai asiakkaan niin halutessa. Suunnitelmat laaditaan monialaisessa yhteistyössä asiakkaan kanssa. Varautumissuunnitelmien laatiminen käynnistyy vaiheittain uuden asiakastietojärjestelmän käyttöönoton myötä.

Toimenpidesuositus 5.

Vammaispoliittista ohjelmaa tehdään tunnetuksi yhdessä hyvinvointialueen vammaisneuvoston sekä järjestöjen kanssa

Vammaispoliittinen ohjelma (VAMPO) on laadittu Pirkanmaan hyvinvointialueen organisaation käyttöön. Vammaisia asiakkaita kohdataan kaikissa palveluissa ja siksi ohjelma koskettaa koko hyvinvointialuetta. Suosituksena on, että ohjelmaa viedään tiedoksi kaikille palvelulinjoille ja tehtäväalueille. Laaja tiedottaminen ohjelmasta ja sen sisällön tunnetuksi tekeminen hyvinvointialueella tukee sitä, että palveluissa tiedostetaan vammaisten oikeuksien toteuttamiseen liittyvät tavoitteet ja velvoitteet. Tiedon jakamisessa keskeisenä kumppanina on Pirkanmaan hyvinvointialueen vammaisneuvosto ja sidosryhminä vammaisjärjestöt.

Toimenpidesuositus 6.

Hyvinvointialueella toteutetaan saavutettavuus- ja esteettömyysauditointeja sekä hyödynnetään esteettömyys- ja kokemusasiantuntijoita mahdollisimman varhain uudisrakennuksia suunniteltaessa

Hyvinvointialueella suositellaan säännöllisin väliajoin tehtäväksi palvelujen saavutettavuuteen ja esteettömyyteen liittyviä arviointeja/ auditointeja, yhteistyössä kokemustoimijoiden kanssa. Arvioinneissa/ auditoinneissa käytetään monipuolisia menetelmiä ja niitä toteutetaan myös palvelujen suunnitteluvaiheissa. Yhtenä

esimerkkinä esteettömyysarvioinneista ovat eri sidosryhmien kanssa toteutetut kävelykierrokset, joilla selvitetään rakennetussa ympäristössä havaittuja ongelmia ja asiakkaiden tarpeita. Hyvinvointialueelle suositellaan myös esteettömyystyöryhmän perustamista.

9. Ohjelman toimeenpano, seuranta ja päivitys

Pirkanmaan hyvinvointialueen vammaispoliittisen ohjelman ydinviestinä on vammaistietoisuuden lisääminen ja YK:n vammaissopimuksen sisältöjen vieminen osaksi hyvinvointialueen toimintoja ja palveluja. Jotta sopimuksen sisältö tulee tunnetuksi ja sen velvoitteiden toteuttaminen osaksi asiakastyön arkea, on ohjelman toimeenpano ja seuranta kiinnitettävä palvelulinjojen strategisiin toimeenpanosuunnitelmiin.

Toimeenpanosta, seurannasta ja raportoinnista sovitaan erikseen palvelulinjojen edustajien kanssa kevään – syksyn 2025 aikana. Vammaispoliittista ohjelmaa päivitetään tarpeen mukaisesti ja päivityksestä vastaavat järjestö- ja osallisuuskoordinaation edustajat.

10. Viestintä

Pirkanmaan vammaispoliittisen ohjelma (VAMPO) on osa hyvinvointialueen ohjelma-asiakirjojen kokonaisuutta. Vammaispoliittisen ohjelman hyväksyy aluevaltuusto. Ohjelmaa viedään tiedoksi hyvinvointialueen palveluyksiköiden johdolle ja henkilöstölle. Ohjelmasta järjestetään koulutuksia ja tavoitteena on sisällyttää se osaksi perehdytyskokonaisuuksia. Yhteistyössä vammaisjärjestöjen ja muiden sidosryhmien kanssa järjestetään mm. aiheeseen liittyviä infoja ja koulutuswebinaareja. Vammaispoliittinen ohjelma tallennetaan Pirkanmaan hyvinvointialueen nettisivustolle.

11. Lopuksi

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista on ollut ensimmäinen vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva oikeudellisesti sitova kansainvälinen asiakirja. Sopimuksen tarkoituksena on edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet, sekä edistää vammaisten henkilöiden synnynnäisen arvon kunnioittamista.

Pirkanmaan hyvinvointialueen vammaispoliittisen ohjelman (VAMPO) sisältöön on nostettu YK:n vammaissopimuksen pohjalta keskeisiä artikloja, jotka jokaisen vammaisia henkilöitä ja heitä koskevia asioita tehtävissään kohtaavien tulee tuntea. Ohjelmassa tuodaan esille vammaisten henkilöiden oikeudet ja julkisen tahon velvoitteet huomioida näiden oikeuksien toteutuminen kaikessa toiminnassaan.

Vammaispoliittinen ohjelma (VAMPO) on lähtökohtaisesti laadittu Pirkanmaan hyvinvointialueella tehtävän työn tueksi. Se soveltuu myös tietopaketiiksi kaikille hyvinvointialueen asukkaille, asiakkaille ja päätöksenteossa toimiville tahoille.

Liitteet

Liite1: Palvelulinjoille toimitettu VAMPO-kysely

Pirkanmaan hyvinvointialueelle laaditaan parhaillaan vammaispoliittista ohjelmaa (VAMPO). Valmistelutyöstä on tehty sotejohtajan päätös §121/2024. Tämä kysely on osa ohjelmavalmistelua ja sen sisältö on hyväksytty sote-johtoryhmässä 12.2.2025.

Kysely on otoksellinen. Se toimitetaan kaikille palvelulinjoille, jokaisessa noin viiteen erilaiseen yksikköön. Toivomuksenamme on, että kokoatte vastauksia yhdessä henkilöstönne kanssa (esim. yksikköpalaverissa). Kyselyn tuottamaa tietoa käytetään antamaan taustotusta vammaispoliittiseen ohjelmaan sisällytettävälle kehittämis- ja toimenpide-ehdotuksille.

Kysely toteutetaan ajalla 18.2 - 18.3.2025.

Kiitos osallistumisestanne kyselyn avulla vammaispoliittisen ohjelman valmisteluun!

1. Mitä palvelulinjaa edustatte?

Avopalvelujen palvelulinja

Sairaalapalvelujen palvelulinja

Lasten, nuorten ja perheiden palvelujen palvelulinja

Ikäihmistien ja vammaisten palvelujen palvelulinja

2. Oletteko aiemmin tutustuneet YK:n vammaisten oikeuksien sopimukseen ja tunnetteko sen velvoittavuuden?

3. Ovatko käsitteet positiivinen erityiskohtelu tai kohtuulliset mukautukset teille tuttuja?

4. Millä tavoin vammaisten henkilöiden erityistarpeita on huomioitu asiakasprosesseissanne? Esimerkkejä.

5. Miten arvioisitte asteikolla 1-5 esteettömyyden toteutuvan yksikössänne? Entä missä asioissa esteettömyys toteutuu hyvin ja missä on parannettavaa? Esimerkkejä molemmista.

6. Onko saavutettavuusdirektiivi teille tuttu?

7. Miten olette varmistaneet palvelujenne ja niitä koskevan tiedon saavutettavuuden? Entä miten kehittäisitte saavutettavuutta? Esimerkkejä molemmista.

8. Mitä pidätte tärkeänä huomioida, kohdatessanne vammaisia ihmisiä asiakkaina? Esimerkkejä.

9. Millä tavoin lisäisitte tietoisuutta vammaisuudesta palveluissanne? Esimerkkejä.

10. Oletteko hyödyntäneet vammaisten asiakkaiden kokemustietoa palveluissanne? Esimerkkejä.

11. Oletteko tehneet yksikössänne yhteistyötä vammaisjärjestöjen kanssa? Esimerkkejä

12. Ajatuksia ja kehittämis ehdotuksia

